

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิธีชีวิตและบทบาทในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน 2) กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน และ 3) สาเหตุและสภาพความรุนแรงของความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 คน เป็นชาย 9 คน เป็นหญิง 2 คน กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากที่สุด คือ 74 ปี กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยที่สุด คือ 27 ปี โดยที่กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและแบบตามธรรมชาติเป็นผู้ให้ข้อมูล

ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ตอนดังนี้

5.1 วิธีชีวิตและบทบาทในการใช้ทรัพยากรของชุมชน

5.2 กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

5.3 ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

5.4 สาเหตุและสภาพความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน

5.1 วิธีชีวิตและบทบาทในการใช้ทรัพยากรของชุมชน

5.1.1 ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำ มีความสำคัญในฐานะปัจจัยในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่าวิธีชีวิตในการใช้ทรัพยากรน้ำของชุมชน มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.1.1.1 น้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ปกติจะใช้น้ำประปาของหมู่บ้าน โดยการทำท่อต่อมาจากลำห้วย เรียกว่า น้ำประปาภูเขา ในฤดูฝนก็จะใช้ภาชนะรองน้ำฝนไว้ใช้เล็กๆ น้อยๆ เพียง 1-2 วันเท่านั้นเพราะไม่มีภาชนะกักเก็บน้ำฝนจำนวนมากๆ และไม่มีความจำเป็นในการกักเก็บน้ำฝน เพราะ มีน้ำประปาภูเขาใช้เพียงพอตลอดทั้งปี

น้ำประปาภูเขาหรือน้ำฝนที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ไม่มีการเอาไปต้มหรือกรองก่อนนำไปอุปโภคบริโภค เพราะเป็นน้ำที่ใส สะอาดอยู่แล้ว และคนในหมู่บ้านก็ไม่เคยมีใครเจ็บป่วยจากการบริโภคน้ำประปาภูเขาหรือน้ำฝน

ปริมาณน้ำที่เพิ่มขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากจะใช้น้ำในการประกอบอาหาร อาบน้ำ ชักผ้า ในปริมาณมากกว่าครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกน้อย

5.1.1.2 น้ำที่ใช้ในการเกษตร สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้ๆ หมู่บ้าน จะได้มาจากน้ำประปาภูเขา ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมที่ห่างไกลออกไปได้มาจากลำห้วยที่อยู่ใกล้ๆ ซึ่งก่อนที่จะทำการเกษตรจะเลือกพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำอยู่แล้ว

ชาวบ้านไม่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพราะเท่าที่ผ่านมาไม่เคยมีปัญหาการขาดแคลนน้ำ และแหล่งน้ำหาได้ง่าย จึงสามารถใช้น้ำได้เต็มที่

มีการอนุรักษ์แหล่งน้ำโดยออกกฎของหมู่บ้านห้ามพ่นยาฆ่าแมลงลงในแหล่งน้ำ ถ้าใครฝ่าฝืนมีโทษปรับตามกฎหมายของหมู่บ้าน นอกจากนี้อาจถูกผีน้ำลงโทษทำให้เจ็บป่วยได้

5.1.2 ทรัพยากรดินและการใช้ที่ดิน

เนื่องจากหมู่บ้านห้วยกอกอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ชาวบ้านจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ใครจับจองก่อนก็ได้ก่อน ไม่มีการแบ่งแนวเขตหมู่บ้านอย่างชัดเจน จากการศึกษาพบว่าวิถีชีวิตในการใช้ทรัพยากรดิน มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.1.2.1 ที่อยู่อาศัย บ้านเรือนแต่ละหลังอยู่ไม่ค่อยห่างไกลกัน ไม่มีรั้วล้อมบริเวณบ้าน ลูกหลานที่แต่งงานแล้วแยกครอบครัวออกไป ก็จะสร้างบ้านอยู่ใกล้ๆ กับบ้านพ่อแม่ ไม่นิยมปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆ ไว้บริเวณหลังบ้าน เพราะเชื่อว่าหลังบ้านเป็นที่อยู่อาศัยของผีน้ำ ซึ่งจะนำความทุกข์ขึ้นมาให้แก่ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านส่วนผู้ข้าวและเจ้าสุกรก็จะสร้างไว้บริเวณหน้าบ้าน บริเวณข้างบ้านจะมีสวนครัวเล็กๆ ไว้ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทุกครัวเรือนจะเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ปล่อยให้หากินเองตามบริเวณบ้าน

5.1.2.2 ที่สาธารณะ ในชุมชนไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ให้เป็นที่สาธารณะสำหรับใช้ประโยชน์ของหมู่บ้าน พื้นที่ในชุมชนเป็นของทุกคนจึงต้องช่วยกันดูแลรักษา ไม่มีป่าช้าของหมู่บ้าน ถ้าญาติของใครเสียชีวิตก็จะเผาศพก่อนแล้วจึงนำกระดูกไปฝังในที่ทำกินของตนเอง

5.1.2.3 ที่ทำกิน ที่ดินในการเกษตรกรรมและปศุสัตว์จะอยู่รวมกันไม่มีการแบ่งแยกโดยจะมีพื้นที่ทำกินอยู่รอบๆ หมู่บ้าน มีที่ทำกินครอบครัวละ 15-100 ไร่ การมีพื้นที่ทำกินมากน้อยขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละครอบครัว

การเลือกพื้นที่ทำกินจะเลือกบริเวณใกล้ๆ แหล่งน้ำ มีการเลือกดินในการเพาะปลูกคือ ถ้าปลูกข้าวโพดจะใช้ดินดำ แต่ถ้าปลูกข้าวจะใช้ดินแดง มีการปลูกข้าวไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ที่เหลือเล็กน้อยก็จะแบ่งปันญาติพี่น้อง ถ้ามีเหลือมากก็จะเอาไปขาย นอกจากนี้ยังปลูกพืชประเภทข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วฝักยาว ไร่สำหรับบริโภคและขาย เท่าที่ผ่านมากการเพาะปลูกได้ผลดี

ทุกคนในครอบครัวทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็กโตจะออกไปช่วยกันเพาะปลูก ไม่มีการเกี่ยงงานกันทำ เป็นลักษณะช่วยกันทำทุกอย่าง เพราะถือว่าทุกคนเป็นแรงงานที่สำคัญในครอบครัว ยกเว้นผู้สูงอายุและเด็กเล็กที่จะอยู่ทำหัตถกรรมเฝ้าบ้าน ครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะหาซื้อเครื่องทุ่นแรงมาใช้ในการเกษตร

มีการอนุรักษ์ดินโดยการปลูกพืชหมุนเวียนปกคลุมหน้าดินไว้ มีการใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีอยู่เสมอ ถ้าดินเสียมากซึ่งจะดูได้จากผลผลิตที่ได้ต่ำมากก็จะหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ เพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาดิน และไม่ต้องเสียเวลารอให้ดินฟื้นตัว

มีการถ่ายทอดความรู้ในเรื่อง การเพาะปลูกและการอนุรักษ์ดินจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน และจากเกษตรกรอำเภอที่เข้ามาสอนในหมู่บ้านนานๆ ครั้ง

5.1.3 ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้ มีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะในเรื่อง ปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามียาละลายเย็ด ดังต่อไปนี้

5.1.3.1 อาหาร แหล่งอาหารของหมู่บ้านประเภทผักและผลไม้ได้มาจากการปลูกเองในพื้นที่ทำกินของแต่ละครัวเรือน อาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ได้มาจากการเลี้ยงเอง ได้แก่ เป็ด ไก่ หมู เป็นต้น เมื่อเวลาเข้าป่าเพื่อหาอาหาร ผู้ชายจะล่าสัตว์ สัตว์ที่ได้มาจากการล่าจากป่า ได้แก่ นก หมูป่า หนู แตน กระรอก เป็นต้น ส่วนผู้หญิงและเด็กจะหาของป่า เช่น มะไฟป่า กล้วยป่า มะม่วงป่า หน่อไม้ หน่อหวาย เห็ดต่างๆ สัตว์ที่ล่าได้และของป่าผู้หญิงจะนำไปประกอบอาหารให้คนในครอบครัวกิน บางที่ได้มามากบางส่วนก็จะเก็บไว้ทำกิน บางส่วนก็จะแบ่งขายให้กับพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นคนพื้นราบที่มักจะแวะเวียนเอาสินค้าใส่รถกระบะมาขายหรือแลกของป่า

มีการถ่ายทอดความรู้ในการล่าสัตว์และหาของป่าภายในครอบครัวจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ด้วยการพาลูกหลานติดตามเข้าไปด้วย และจะสอนให้รู้ว่าอาหารประเภทไหนที่กินได้หรือกินไม่ได้ ของป่าแต่ละชนิดจะเก็บได้ในช่วงฤดูไหน

5.1.3.2 ที่อยู่อาศัย การก่อสร้างบ้านเรือนในอดีตก่อสร้างแบบเรียบง่าย มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคามุงด้วยหญ้าคา ผนังบ้านเป็นฟากไม้ไผ่หรือไม้แปรรูป พื้นเป็นดินอัดแน่นปูด้วยพื้นไม้ ที่นอนจะยกขึ้นสูงเหนือระดับดิน ห้องนั่งเล่น ห้องครัวและห้องนอนอยู่รวมกันหมด ภายในหลังคาเรือนหนึ่งๆ จะประกอบด้วย 2-3 ครอบครัว แต่ในปัจจุบันได้มีการแยกครอบครัวออกไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงการก่อสร้างบ้านให้มีความมั่นคงมากขึ้น ครอบครัวที่มีฐานะดีจะสร้างบ้านเรือนด้วยไม้เนื้อแข็ง มุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องแทนหญ้าคา ภายในบ้านจะมีเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น โต๊ะรับแขก ตู้โชว์ ตู้เสื้อผ้า เป็นต้น

ไม้ที่ใช้สร้างบ้านเรือนหรือทำเครื่องใช้ในครัวเรือนได้มาจากการเข้าไปใช้เลื่อยตัดมาเอง โดยหัวหน้าครอบครัวจะขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านก่อนแล้วจึงชักชวนญาติพี่น้องที่เป็นผู้ชายเข้าไปช่วยตัดไม้จากในป่า การเลือกไม้จะเลือกไม้เนื้อแข็ง ที่แข็งแรงทนทาน ต้นที่โตเต็มที่ ไม้ที่เลือกมาสร้างบ้าน ได้แก่ ไม้มะค่า ไม้สัก ไม้กระด เป็นต้น

ไม้ที่ใช้สร้างบ้านแต่ละหลังจะใช้จำนวนค่อนข้างมากทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้สร้างบ้าน คนที่มีฐานะดีก็จะสร้างบ้านหลังใหญ่ ซึ่งต้องใช้ไม้จำนวนมาก

5.1.3.3 ยารักษาโรค ที่ได้จากป่า ได้แก่ สมุนไพรต่างๆ หมอสมุนไพรซึ่งเป็นแม่ของผู้ใหญ่บ้านแล้วว่า ปัจจุบันยังนิยมรักษากันอยู่โดยไม่คิดค่ารักษา ตนเองได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการรักษาด้วยสมุนไพรจากบรรพบุรุษ สมุนไพรที่นำมารักษาส่วนใหญ่ไม่รู้จักชื่อแต่จำลักษณะต้นได้ การเก็บสมุนไพรแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับโรคที่จะรักษา ปกติจะหามาตากแห้งเก็บสะสมไว้ใช้ยามจำเป็น ไม่มีการปลูกสมุนไพรในชุมชน เพราะสมุนไพรแต่ละชนิดยังพอลาได้ไม่ถึงกับขาดแคลน แต่ต้องเข้าไปหาในป่าไกลจากหมู่บ้านกว่าแต่ก่อน ซึ่งหาได้ง่ายบริเวณใกล้หมู่บ้าน สมุนไพรบางชนิดที่ขาดแคลนก็จะหาชนิดอื่นที่มีสรรพคุณใกล้เคียงกันมาใช้แทนได้

คนเก่าแก่ในชุมชนที่เข้าไปหาของป่า ถ้าพบสมุนไพรที่เคยใช้ก็จะเก็บมาให้หมอ สมุนไพรทั้งต้น หมอสมุนไพรก็จะนำมาตากแห้ง แล้วเอาราก ใบ หรือลำต้นมาต้มกินหรือหาตามอาการเจ็บป่วย สำหรับเด็กรุ่นหลังไม่ค่อยรู้จักสมุนไพร

โรคที่ยังใช้สมุนไพรรักษาอยู่ ได้แก่ นิ่ว กระเพาะปัสสาวะอักเสบ มดลูกหย่อน ตาฟาง หวัด ห้างผูก ใช้ทับระดู เป็นต้น

นอกจากนี้ยังใช้การรักษาด้วยหมอมือร่วมกับใช้สมุนไพร ในรายที่อาการหนัก ก็จะส่งไปรักษาที่สถานเอนามัยหรือโรงพยาบาลอำเภอ

5.1.3.4 เชื้อเพลิง เชื้อเพลิงที่ชาวบ้านห้วยกอกนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่ ฟืน ถ่าน และก๊าซหุงต้ม คนที่มีฐานะดีจะใช้ทั้งฟืน ถ่านและใช้ก๊าซหุงต้ม ส่วนคนที่มีฐานะยากจนจะใช้ฟืนเพียงอย่างเดียวในการประกอบอาหารทุกประเภท

1) ฟืน ทุกครัวเรือนจะมีการเก็บไม้ฟืนไว้ใช้เป็นเชื้อเพลิง

- การใช้ฟืน ทุกครอบครัวผู้หญิงจะเป็นคนใช้ฟืนในการประกอบอาหารทุกมื้อในแต่ละวัน การใช้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนและการประกอบอาหารแต่ละประเภท ถ้าเป็นอาหารประเภทผัด ต้ม ปิ้ง ย่าง ปกติจะใช้วันละ 4-5 ท่อน ถ้าเป็นอาหารประเภทที่ต้องใช้เวลานาน เช่น ตุ่น นึ่ง จะใช้วันละ 7-8 ท่อน ในฤดูหนาว จะใช้ฟืนเปลืองมาก เพราะ อากาศหนาวเย็นมากต้องก่อไฟเพื่อความอบอุ่นแก่ร่างกายตลอดทั้งวัน โดยจะใช้ประมาณวันละ 20-40 ท่อน ส่วนมากฟืนที่เก็บไว้ใช้จะไม่เพียงพอต้องไปเก็บในป่าเพิ่ม

- การหาฟืน ในฤดูการเพาะปลูกตอนเย็นหลังเลิกงานแล้วทุกคนจะช่วยกันเก็บกิ่งไม้แห้ง หรือต้นไม้ที่ตายแล้วในพื้นที่ทำกินของตนเอง เช่น ต้นลำไย ต้นลิ้นจี่ เป็นต้น เพื่อเอามาทำฟืนไว้ใช้ในครอบครัว ถ้าว่างจากการเพาะปลูกส่วนใหญ่จะให้ผู้ชายทำหน้าที่หาฟืนไว้ใช้ด้วยการพากันเข้าป่าไปตัดฟืนที่ละมากๆ แล้วค่อยๆ ขนออกมาเพื่อเก็บเอาไว้ใช้ในฤดูฝนและฤดูหนาว

- การเลือกไม้สำหรับทำฟืน กฎของหมู่บ้านมีว่า ให้ใช้ไม้ที่แห้งหรือไม้ที่ตายแล้วมาทำฟืน ส่วนมากก็จะเลื่อยตัดไม้อะไรก็ได้ที่พบใกล้บ้านที่สุด แล้วใช้ขวานผ่าทิ้งไว้ในป่าให้แห้งก่อน บางทีก็เผาให้เป็นถ่านก่อนแล้วจึงค่อยๆ ขนออกมาทีละ 4-6 ท่อน

2) ถ่าน ครอบครัวที่มีฐานะดีจะใช้ถ่านในการประกอบอาหารทุกประเภทเช่น ปิ้ง ย่าง ต้ม ตุ่น ผัด เป็นต้น เหตุผลที่เลือกใช้ถ่านเพราะ ไม่มีควันทำให้อาหารอร่อยและภาชนะที่ใช้ในการประกอบอาหารไม่ดำ ส่วนมากได้ถ่านมาจากการเผาถ่านเองในที่ดินทำกินของตนเอง

จากการสังเกตของผู้วิจัย คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชาวไทยภูเขา

เผาเข้าในชุมชน ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ พบว่ามีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การเกษตรกรรม พบว่า มีการตัดไม้และเผาป่าเพื่อการขยายพื้นที่ทำกิน หรือการเผาป่าไร่เลื่อนลอย มีพื้นที่ป่าหลายแห่งตลอดระยะทางเข้าหมู่บ้านที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า หลังจากที่ทำเกษตรกรรมไม่ได้ผล ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมในการทำการเกษตรกรรมของชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่าลักษณะทั่วไปในการทำการเกษตรของคนในชุมชนที่ไม่เหมาะสมมีหลายประการ ดังนี้

1) มีการเพาะปลูกแบบผสมผสานเพื่อการบริโภคน้อยลง กลายเป็นการเพาะปลูกเพื่อการค้าที่มุ่งที่ความต้องการของตลาดภายนอกหมู่บ้านเป็นสำคัญ มีการปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำแล้วซ้ำอีกในพื้นที่เดิม ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด โดยไม่มีการปลูกพืชอื่นๆ หมุนเวียน และไม่มีการปลูกพืชคลุมดินเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน จึงทำให้คุณภาพดินเสื่อมลง คุณภาพผลผลิตที่มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำลง เมื่อพื้นที่ทำกินใกล้หมู่บ้านทำการเกษตรไม่ได้ผลแล้ว ก็จะบุกเบิกพื้นที่ใหม่ไปเรื่อยๆ โดยจะเลือกพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ชาวบ้านในชุมชนให้เหตุผลว่า การบำรุงรักษาดินเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและใช้เวลานาน และไม่มั่นใจในคุณภาพของดินที่ผ่านการใช้งานมาแล้ว

2) มีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการเพิ่มผลผลิตในการเกษตร สรุปได้ ดังต่อไปนี้

2.1) ส่วนใหญ่จะมีการใช้เครื่องจักรกล ได้แก่ รถไถ รถขุด มาใช้แทนแรงงานสัตว์ ซึ่งมีผลทำลายพื้นที่ป่าได้อย่างรวดเร็วและรุนแรงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวบ้านยอมกู้หนี้ยืมสินเพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องทุ่นแรงดังกล่าว จึงก่อให้เกิดภาระหนี้สินตามมา

2.2) มีการพึ่งพาอินทรีย์สารซึ่งหาซื้อเองจากภายนอกหมู่บ้าน ในรูปปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ในการเพิ่มผลผลิตเพื่อส่งขายนอกหมู่บ้าน จากการพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการเกษตร มีดังต่อไปนี้

- นายแคะ แซ่จ้าว ปลูกลิ้นจี่ ลำไย กล่าวว่า “พอเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สารเคมี จากการได้รับคำแนะนำจากร้านค้าที่ซื้อและกาการศึกษาวิธีใช้ด้วยตนเองโดยการอ่านจากฉลาก เวลาพ่นยาฆ่าแมลงหรือปุ๋ยจะอยู่เหนือลม เมื่อใช้แล้วจะกำจัดโดยการฝังกลบพืชผลดูแลตามความสะดวก มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการสงเคราะห์ชาวเขา เกษตรอำเภอพัฒนาชุมชนเข้ามาให้คำแนะนำเป็นบางครั้ง ประมาณปีละ 2-3 ครั้ง ไม่ค่อยสนใจ ก็ทำไปตามมีตามเกิด”

- นายพิทักษ์ วนาสงบสุข กล่าวว่า “ซื้อมาอ่านฉลาก ศึกษาวิธีใช้ด้วยตนเอง พอรู้ถึงผลกระทบจากสารเคมีตกค้าง พวกชาวบ้านเองก็หาซื้อมาใช้ตามสะดวกด้วยตนเอง ที่ใช้แล้วได้รับผลจากการใช้ในทางที่ผิด ตอนนี่ที่เห็นมีเจ็บป่วยอยู่ 2 ราย”

- นายแคะ วนาสงบสุข กล่าวว่า “ถ้าต้องการใช้ก็จะไปหาซื้อมาเอง อ่านฉลาก วิธีใช้เองพอเข้าใจวิธีแล้วแต่สะดวกในบางโอกาส”

- นายเล่าสู แซ่เต็ง กล่าวว่า “เข้าใจวิธีใช้ดี รู้จักวิธีการป้องกันและกำจัดเศษวัสดุสารเคมีที่ซื้อมาใช้เอง ไม่มีใครเข้ามาให้คำแนะนำนานแล้ว”

- นายปฏิรูป วนาสงบสุข กล่าวว่า “เข้าใจและรู้เป็นอย่างดีถึงวิธีใช้และผลของการได้รับสารตกค้าง ชาวบ้านโดยทั่วไปใช้ตามความเข้าใจของใครของมัน”

- นายวิโรจน์ อิศวทองคำ กล่าวว่า “เห็นและรู้ถึงผลที่ได้รับพิษตกค้างจากสารเคมีที่ชาวบ้านใช้อย่างไม่รอบคอบ เช่น การป้องกันตัวเองจากสารพิษในเวลาที่ใช้”

จะเห็นได้ว่า ในขั้นตอนการใช้อย่างปราบศัตรูพืชชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีการใช้เครื่องป้องกันใดๆ ชาวบ้านไม่สามารถบอกรายละเอียดของชื่อสารเคมีแต่ละชนิดที่ใช้และการกำหนดระยะเวลาของการใช้สารเคมีกับระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวให้ห่างกันจนแน่ใจว่าปลอดภัยได้ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกรเอง รวมถึงสารเคมีตกค้างและปนเปื้อนไปกับผลผลิตนั้นๆ ไปสู่ผู้บริโภค

2. การใช้เชื้อเพลิง พบว่า ทุกครัวเรือนมีการใช้ฟืนและถ่านเป็นหลักในการประกอบอาหารและให้ความอบอุ่นในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง จึงมีการเก็บสะสมฟืนไว้ใช้ให้พอเพียงตลอดทั้งปี ซึ่งไม่ฟืนและถ่านที่ได้ส่วนใหญ่เอามาจากป่าทั้งสิ้น มีเพียงส่วนน้อยที่ได้มาจากเศษไม้ในพื้นที่ทำกินของตนเอง ชาวบ้านไม่มีการปลูกไม้โตเร็วไว้ทำเชื้อเพลิงในพื้นที่ทำกิน ด้วยเหตุผลที่ว่า เสียเวลาและสิ้นเปลืองพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ

ชาวบ้านไม่มีการจัดหาพลังงานอื่นทดแทน เช่น ก๊าซหุงต้ม เนื่องจากต้องซื้อหาจากภายนอกหมู่บ้าน และทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ผู้ที่มีฐานะดีมีก๊าซหุงต้มไว้ใช้สำรองยามฉุกเฉินเท่านั้น

การตัดไม้ทำฟืนและเผาถ่าน พบว่า มีการเลื่อยตัดไม้ทุกชนิดและทุกขนาด ทั้งที่ยืนต้นอยู่เหนือพื้นดินและขุดเอารากขึ้นมาเผาเป็นถ่าน โดยเฉพาะต้นไม้ขนาดใหญ่ มีการเลื่อยตัดแล้วผ่าเป็นท่อนๆ ทิ้งไว้ตามป่าข้างทาง นอกจากนี้ยังพบเห็นชาวบ้านเผาถ่านในป่าและพื้นที่ทำกิน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน

การชนพื้นและถ่าน จะใช้วิธีเอาใส่ถ้วย (ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่) แล้วแบกใส่หลังทยอยขนออกมาจากป่าในตอนเย็นหลังเลิกงาน ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเป็นเรื่องที่พบเห็นทุกวัน จนชินตาแล้ว

3. การตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัยและเฟอร์นิเจอร์ พบว่าไม้ที่ใช้ในการสร้างบ้านเรือนแต่ละหลังจะใช้จำนวนค่อนข้างมาก ภายในบ้านจะมีเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ตู้โชว์ โต๊ะรับแขก ตู้เสื้อผ้า เป็นต้น ชาวบ้านจะเลือกตัดต้นไม้เนื้อแข็งที่มีลำต้นใหญ่และแข็งแรง โดยไม่มีการปลูกต้นไม้ทดแทน ชาวบ้านให้เหตุผลว่า เพราะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่เอากำไม้/พันธุ์ไม้มาแจก

นอกจากนี้ กฎของหมู่บ้านที่กำหนดไว้ว่า “การแปรรูปไม้ หรือตัดไม้สร้างบ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบก่อน ถ้าแปรรูปไม้ต้องแปรรูปให้หมด ถ้าปล่อยเหลือไว้คณะกรรมการจะไม่รับผิดชอบ กรณีที่ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม” เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการตัดไม้ทำลายป่าโดยไม่ให้เหลือซากไว้เป็นหลักฐาน ส่งผลให้ป่าไม้เสื่อมโทรมมากขึ้น

4. การลักลอบตัดไม้มีค่าเพื่อการค้าไม้แปรรูป พบว่า มีการตัดไม้มีค่าที่มีขนาดใหญ่และโตเต็มที่เก็บสะสมในรูปการตอกปะติดไว้ตามเล้าหมู เล้าไก่ ก่อนที่จะนำไปจำหน่าย เพื่อหลีกเลี่ยงจากการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

5. การล่าสัตว์และหาของป่า พบว่า คนในชุมชนเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารในยามขาดแคลนเท่านั้น ไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย ชาวบ้านให้เหตุผลว่า อาหารสัตว์ที่มีจำหน่ายในท้องตลาดมีราคาแพงไม่คุ้มกับการลงทุน จึงเลี้ยงแบบปล่อยให้หาอาหารกินเอง บางครั้งอาหารที่ใช้เลี้ยงได้จากเศษอาหารที่เหลือจากการรับประทานในแต่ละวันเท่านั้น อาหารส่วนใหญ่ได้จากการล่าสัตว์และหาของป่า นอกจากนี้ยังพบเห็นการนำไปขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นคนพื้นราบที่มักจะแวะเวียนเอาสินค้าใส่รถกระบะมาขาย หรือแลกของป่า ในช่วงตอนเย็น ทำให้ความต้องการสัตว์ป่าและของป่าเพิ่มขึ้น จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ ได้เล่าว่า “สมัยก่อนชาวบ้านยังมีไม่มาก การล่าสัตว์และหาของป่าได้ง่ายบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน บางทีวางกับดักไว้สัตว์ก็เข้ามาติดกับดักเอง เดียวนี้ไม่เหมือนแต่ก่อนสัตว์ป่าหายาก ต้องเข้าไปในป่าลึกไกลจากหมู่บ้านมาก”

6. ยารักษาโรคที่ได้จากป่า ได้แก่ สมุนไพรต่างๆ ไม่มีการปลูกเอาไว้ใช้ยามจำเป็น แต่จะหามาจากในป่าทั้งสิ้น จากการสอบถามนางเหมย วนาสงสุข ซึ่งเป็นหมอสสมุนไพรรักษาหมู่บ้าน ได้เล่าว่า “การเก็บสมุนไพรมาก็จะเก็บมาทั้งต้นและราก เอามาตากแห้งเพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ในปัจจุบัน สมุนไพรหลายชนิดหายาก บางชนิดก็หาไม่ได้แล้ว”

จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงพื้นที่ป่าและทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะที่ป่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น การใช้ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยอยู่อาศัยและทำมาหากิน เพื่อยังชีพ มาเป็นทั้งเพื่อการยังชีพและเพื่อการค้า จึงทำให้มีความต้องการทรัพยากรในปริมาณที่มากขึ้น แต่ความต้องการทรัพยากรแบบไม่มีขีดจำกัดนี้ เป็นการใช้ทรัพยากรมากเกินไปกำลังผลิตของธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ คือ ความสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ลดลงอย่างรุนแรง นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินของสัตว์ป่า ทำให้จำนวนและพันธุ์สัตว์ป่าลดน้อยลง บางชนิดก็สูญพันธุ์ ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของกรมป่าไม้ เป็นสาเหตุให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ต้องพึ่งพิงป่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีความยากลำบากขึ้น จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งที่สำคัญประการหนึ่ง

5.2 กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

5.2.1 ก่อนมีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง

ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเล่าว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2443-2520 ชาวเขาเผ่าเข้าเริ่มมีการอพยพมาจากดอยสวนยางหลวงครั้งละ 2-3 ครัวเรือน เพื่อหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์ในการตั้งหลักแหล่ง ใครมาถึงก่อนก็จะจับจองที่อยู่อาศัยและที่ทำกินก่อนอย่างเสรี สมัยก่อนที่จะมีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ชาวบ้านในชุมชนยังมีจำนวนไม่มาก สามารถเลือกพื้นที่อยู่อาศัยได้ตามใจชอบ การสร้างบ้านเรือนก็สร้างแบบง่ายๆ ใช้ไม้ไผ่ทำฝาเรือนและใช้ใบตองตีงทำหลังคา มีการเพาะปลูกเล็กๆ น้อยๆ แบ่งกันกินตามประสาญาติพี่น้อง ใครเข้าป่าล่าสัตว์หรือหาของป่ามาได้ก็จะเอามาแบ่งปันกันกิน สภาพป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ สภาพบ้านเรือนที่สร้างก็เป็นแบบง่ายๆ ไม่คงทนถาวร เพราะต้องเตรียมพร้อมในการอพยพอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากไม่มั่นใจในสถานการณ์ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ การหาไม้พื้นที่หาได้ในบริเวณที่ไม่ไกลจากบ้านนัก การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์และหาของป่าก็เพียงเพื่อการยังชีพเท่านั้น คนในชุมชนยังไม่มีการติดต่อกับบุคคลภายนอก เนื่องจากมีปัญหาในด้านการติดต่อสื่อสารทั้งในด้านภาษา และการคมนาคมที่ลำบาก ทั้งยังเป็นช่วงที่มีการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างทหารของรัฐบาลไทยและผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ นอกจากนี้ลัทธิความเชื่อของชาวเขาเผ่าเข้าที่เชื่อว่าทุกแห่งมีผี โดยเฉพาะ ผีน้ำ ผีภูเขา ผีป่า ซึ่งชาวบ้านจะทำพิธีบูชาปีละครั้ง การจะเข้าใช้ทรัพยากรป่าไม้

จะต้องมีการขออนุญาตฝัก่อน มิฉะนั้นจะทำให้เกิดการเจ็บป่วยตั้งแต่เล็กน้อย จนถึงตายได้ เนื่องจากในช่วงนี้จำนวนชาวบ้านยังมีไม่มาก ดังนั้นการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในช่วงนี้ไม่เกิ กำลังผลิตของธรรมชาติ จึงไม่มีปัญหาในด้านการขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้เกิดขึ้น

5.2.2 หลังการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง

ในช่วง ปี พ.ศ. 2524-2529 หลังจากมีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ซึ่งเป็นช่วงที่กองทัพภาคที่ 3 ทำการปราบปรามเอาชนะผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่แถบนี้ สำเร็จ และเริ่มมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาทำงานในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ชาวบ้าน เล่าว่าเริ่มหากินยากลำบากขึ้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มักจะมีการตระเวนตรวจพื้นที่ป่า ตั้ง ด้านตรวจ บางทีก็จับกุมชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ตัดไม้ ล่าสัตว์ หรือหาของป่า จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งมีเป้าหมาย ในการปรับโครงสร้างการเกษตร การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา รัฐได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาชนบทเพื่อให้เป็นพื้นฐานในการ พัฒนาประเทศ จึงได้มีการผันงบประมาณและทรัพยากรไปกับโครงการพัฒนาชนบท เริ่มมีเจ้าหน้าที่ จากหน่วยงานต่างๆ ของทางราชการเข้ามาในชุมชนพร้อมกับโครงการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะ เกษตรอำเภอที่เข้ามาในชุมชนตามโครงการพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผล ผลิตต่อไร่ในที่ทำกินเดิม โดยมีการแนะนำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ด้วยการเพิ่มจำนวน ครั้งในการเพาะปลูกต่อปี และการแนะนำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นที่ต้องการของตลาด ตลอดจน จนการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ทางการเกษตร เช่น รถไถ ใช้แทนแรงงานสัตว์ ใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มคุณภาพ ดิน และสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น การผลิตทาง เศรษฐกิจของคนในชุมชนได้เปลี่ยนจากการผลิต เพื่อการยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า หรือ การผลิตเพื่อยังชีพกึ่งการค้า จากระบบทุนนิยมที่แผ่ขยายเข้ามาในชุมชนพร้อมกับพ่อค้าคนกลางซึ่ง เป็นคนพื้นราบเพื่อมารับซื้อหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากชาวบ้านในชุมชน ทำให้มีความต้องการ ทรัพยากรในปริมาณมาก การผลิตแบบใช้แรงงานคนจึงไม่มีความเพียงพอ ทำให้มีการปรับตัว ในการประกอบอาชีพ ชุมชนได้เปลี่ยนวิธีการเกษตรกรรมไปสู่การจัดการแบบใช้เทคโนโลยี ซึ่ง เป็นความรู้ที่ได้มาจากเกษตรกรอำเภอ โดยมีจุดมุ่งหมายเบื้องต้นที่ให้ความรู้ในการใช้เทคโนโลยี ในการเกษตรกรรมแก่คนในชุมชนคือ การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การประหยัดเวลา และแรงงานคน โดยหวังผลในจุดมุ่งหมายสุดท้ายคือ การลดการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมของ ชุมชน ซึ่งเป็นพฤติกรรมกรรมการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนที่ได้รับถ่ายทอดมาจาก

บรรพบุรุษ โดยไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ มีการเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่เกษตรกรรมหรือการใช้พื้นที่จนดินเสื่อมโทรมแล้วจึงย้ายพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ไปเรื่อยๆ โดยคาดไม่ถึงว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการเกษตรกรรมในพื้นที่ป่า คือ ความสามารถทำลายพื้นที่ป่าได้อย่างรวดเร็วและรุนแรง ตลอดจนก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

ในช่วง ปี พ.ศ. 2532-2539 ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีจำนวนมากขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในแง่ของการเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตเพื่อยังชีพและเพื่อการค้ามากขึ้น ตลอดจนความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของคนในชุมชน เริ่มมีการสร้างบ้านเรือนให้คงทนถาวรขึ้น มีการแสวงหาเครื่องใช้ในการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เครื่องแต่งตัวที่ทันสมัย รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ พัดลม เป็นต้น ทำให้มีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากขึ้น จึงนิยมใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรงส่งผลให้ทรัพยากรป่าไม้เริ่มเสื่อมโทรมลง การแสวงหาทรัพยากรเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเริ่มมีความลำบากขึ้น ซึ่งแสดงถึงความขาดแคลนทรัพยากรขึ้นในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนได้เล่าว่า “เดี๋ยวนี้การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ หาของป่า และหาไม้พินต้องเข้าไปในป่าลึกกว่าแต่ก่อนมาก”

นายพิทักษ์ วนาสงบสุข ได้เล่าว่า ขณะนั้น นายพิทักษ์ มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3 ของหมู่บ้าน มีความวิตกเกี่ยวกับการลดลงของจำนวนป่าไม้ในท้องถิ่น จึงได้ปรึกษาหารือผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน อยากให้มีระบบการบริหารการใช้ทรัพยากรป่าไม้ตามความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อชาวบ้านในชุมชนจะได้มีไม้ไว้ใช้ชั่วคราวชั่วนาน จึงได้ร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านตั้งกฎการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านขึ้น และมีการเขียนติดป้ายประกาศให้ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

1. ห้ามนำไม้ป่าออกจากป่า
2. ห้ามนำเฟอร์นิเจอร์ที่ทำจากไม้ออกจากป่า
3. การแปรรูปไม้ต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบก่อน
4. การแปรรูปไม้ ถ้าแปรรูปไม้ต้องแปรรูปให้หมด ถ้าปล่อยเหลือไว้คณะกรรมการจะไม่รับผิดชอบ กรณีที่ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม
5. ถ้าจะตัดไม้สร้างบ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบ
6. ห้ามเผาป่าเพื่อล่าสัตว์มิฉะนั้นจะถูกปรับตามพื้นที่ที่เสียหายไร่ละ 500 บาท
7. ถ้าทำไร่ให้ทำแนวกันไฟรอบๆ ไร่ ถ้าเผาไร่ไฟลุกลามจะถูกปรับไร่ละ 500 บาท

8. บุคคลใดเผาไฟลูกกลมเข้าพื้นที่พืชสวนชาวบ้านทำให้เกิดความเสียหาย ต้องชดใช้ค่าเสียหาย 3 เท่าของราคาทรัพย์สินนั้นๆ

ถ้ายังมีการกระทำความผิดครั้งต่อไปอีกก็จะปรับ 10 เท่าของความผิดนั้นๆ นอกจากนี้แล้วก็จะปล่อยให้สืบรพบุรุษลงโทษให้เจ็บป่วยเอง

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายบ้านเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ที่แจ้งให้ชาวบ้านรับทราบกันโดยวิธีการบอกกล่าวในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เช่น ห้ามตัดไม้หรือนำของป่าไปขาย ให้ใช้ไม้หรือของป่าเพื่อการยังชีพเท่านั้น และการตัดไม้ฟันในป่าให้ตัดจากกิ่งไม้หรือต้นไม้ที่ตายแล้วเท่านั้น

ในด้านการอนุรักษ์ป่านั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้เล่าว่า ในยุคที่ชุมชนเริ่มประสบปัญหาทรัพยากรป่าไม้ขาดแคลน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ป่าไม้ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การเอาไม้มาทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในครัวเรือน ก่อนที่จะเข้าไปเอาไม้ในป่าก็จะขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน แล้วจึงชักชวนกันเข้าไปเอาไม้ในป่า โดยจะเลือกตัดไม้เนื้อแข็งที่มีลำต้นใหญ่ โตเต็มที่ โดยจะตัดเท่าที่จำเป็น และตัดให้พอดีกับการสร้างบ้าน ถ้าไม่พอก็จะเข้าไปช่วยกันตัดอีกจนกว่าจะสร้างบ้านเสร็จ หลังจากตัดไม้แต่ละต้นก็จะมีการปลูกต้นไม้ทดแทน

2. การเอาไม้ฟันมาทำเป็นเชื้อเพลิง เนื่องจากทุกครัวเรือนในชุมชนมีความจำเป็นต้องใช้ไม้ฟันทำเป็นเชื้อเพลิงเพื่อการดำรงชีวิตในปริมาณที่มาก ชุมชนจึงพยายามแสวงหาพลังงานอื่นทดแทน เช่น ก๊าซหุงต้ม แต่เนื่องจากทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นจึงไม่นิยม การใช้เศษไม้หรือกิ่งไม้ในพื้นที่ทำกินของแต่ละครัวเรือนก็ไม่เพียงพอในการใช้สอย ชุมชนจำเป็นต้องปลูกไม้โตเร็วในพื้นที่ทำกิน เพื่อให้มีไม้ฟันใช้เพียงพอตลอดทั้งปี

3. ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการจัดการป่าไม้ โดยอาศัยพิธีกรรม เช่น การบูชาผีป่า ผีน้ำ และผีภูเขา ซึ่งจะทำกันปีละครั้ง จึงเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามทางพิธีกรรมคอยควบคุมพฤติกรรมคนในชุมชนไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า

4. ในวันสำคัญประจำปีของทางราชการ จะมีการรณรงค์ให้มีการปลูกป่ารอบๆ หมู่บ้าน จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงพื้นที่ป่าและทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะที่ป่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทั้งเพื่อการยังชีพและเพื่อการค้า จึงทำให้มีความต้องการทรัพยากรในปริมาณที่มากขึ้น แต่ความต้องการทรัพยากรแบบไม่มีขีดจำกัดนี้ เป็นการใช้ทรัพยากรมากเกินไปกำลังผลิตของธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ คือ ความสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ลดลงอย่างรุนแรง ชาวบ้านได้พยายามหาวิธีการในการแก้ปัญหา และคิดว่าตนเองสามารถจัดการและอนุรักษ์ป่าไม้ได้ ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกรมป่าไม้ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่เคยอยู่อาศัยและทำมาหากินได้โดยอิสระในพื้นที่ป่าได้ถูกจำกัดลงทำให้การทำมาหากินที่ต้องพึ่งพิงป่ามีความยากลำบากขึ้น ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่งด้วย

5.3 ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน มีดังต่อไปนี้

5.3.1 สิทธิการใช้ประโยชน์จากป่า

ผลจากการออกกฎหมายขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยการตราพระราชกฤษฎีกาประกาศ กำหนดพื้นที่ป่าดอยผาช้างให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีผลทำให้พื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ของชุมชนอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีการพึ่งพิงป่า เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

จากการสัมภาษณ์ นายเล่าสู วนาสงบสุข ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน พบว่า “หลังจากมี การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างขึ้นก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ ชาวบ้านก็เริ่มได้รับความเดือดร้อนกันมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เพราะชาวบ้านทำอะไรนิด หน่อยก็จะถูกจับหมด อย่างไม่มีเหตุผล ทั้งๆ ที่ชาวบ้านตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ก่อนตั้ง แต่สมัยบรรพบุรุษแล้ว”

สัมภาษณ์นายพิทักษ์ วนาสงบสุข ผู้ใหญ่บ้านห้วยกอก ได้ให้ข้อมูลว่า “ตั้งแต่ปี 2524 หลังจากที่ทางราชการได้ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้า มาปฏิบัติงานในพื้นที่ ชาวบ้านในชุมชนได้รับความเดือดร้อนในการทำมาหากินมาโดยตลอด ชาวบ้านบางคนโชคไม่ดีเข้าไปทำมาหากินล่าสัตว์และหาของป่าเล็กๆ น้อยๆ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไป พบเข้าก็ถูกจับกุมดำเนินคดี โครงการพัฒนาหมู่บ้านก็ถูกขัดขวางหมดทุกอย่าง สมัยก่อนพวก เราไม่มีความรู้เรื่องกฎหมาย ก็เลยกลัวเจ้าหน้าที่ป่าไม้มากเพราะรู้ตัวว่าอยู่ในฐานะที่เป็นรอง แต่เดี๋ยวนี้มีความรู้เรื่องกฎหมายมากขึ้นจากสื่อต่างๆ และจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองที่เข้ามา ประสานงานในชุมชน พวกชาวบ้านได้เคยร้องขอความเป็นธรรมจากฝ่ายปกครองไปหลายครั้ง แล้ว แต่ก็ไม่ได้คำตอบใดๆ”

จากการสัมภาษณ์ คุณชวลิต โสฬ์คุณสมบัติ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ได้ระบุว่า “เคยเข้าไปสำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านหลายครั้ง แต่ไม่พบผู้นำชุมชน พบแต่คนเฒ่าคนแก่ บางทีพบชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่าก็จับมาตักเตือนแล้วก็ปล่อยตัวไป เคยไปพบผู้นำชุมชนอยู่ครั้งหนึ่งในที่ประชุมอำเภอ ก็ได้ชี้แจงให้รับทราบว่า ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ชาวบ้านก็ไม่มีสิทธิอาศัยทำมาหากินอยู่ในเขตป่าอยู่แล้ว ไม่ใช่เพียงแค่ไม่มีสิทธิหลังจากการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทุกวันนี้ก็ได้ล้อมรอบช่วยมามากพอแล้ว แต่เท่าที่ผ่านมาชาวบ้านไม่มีการอนุรักษ์ป่าเลย จึงได้ขอความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไม้ ถ้ายังพบว่าชาวบ้านยังมีพฤติกรรมการตัดไม้ทำลายป่าอีก จะจับกุมดำเนินคดี โดยไม่มีการว่ากล่าวตักเตือนใดๆ ทั้งสิ้น เพราะถือว่าได้ว่ากล่าวตักเตือนกันแล้ว”

จะเห็นได้ว่า หลังจากที่มีการประกาศกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง เจ้าหน้าที่ในฐานะตัวแทนของรัฐได้เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ ในระยะแรกถึงแม้จะได้รับผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่าในฐานะที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทำให้การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งรัฐอ้างความชอบธรรมตามหลักกฎหมายในการกำหนดพื้นที่ป่าให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ เนื่องจากนโยบายและมาตรการป้องกันรักษาพื้นที่ป่า โดยรัฐอ้างว่าระบบเกษตรแบบไร่นาหมุนเวียนของชุมชน เป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ลดลงหรือกลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม จึงไม่ยอมรับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ชาวบ้านยังไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ที่เสียไป ซึ่งชุมชนก็อ้างถึงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิทธิตามจารีตประเพณี สิทธิตามธรรมชาติและความชอบธรรมในการตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากิน และการควบคุมจัดการพื้นที่ป่า เนื่องจากคนในชุมชนมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและพื้นที่ป่ามาโดยตลอด ต่อมาในระยะหลังเมื่อได้รับความกดดันมากขึ้นเรื่อยๆ จึงเริ่มมีความตระหนักถึงผลประโยชน์ที่เสียไป และผลประโยชน์ต่างๆ ที่ควรจะได้รับจากป่าไม้และพื้นที่ป่า ชาวบ้านในชุมชนจึงสภาพไปเป็นกลุ่มขัดแย้ง

ผลจากการที่รัฐไม่ยอมรับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าและการควบคุมจัดการพื้นที่ป่าของชุมชน ทำให้ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของที่จะหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ จิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าจึงไม่เกิดขึ้น คนในชุมชนต่างพากันแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้อย่างหลากหลายรูปแบบดังกล่าว ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับชุมชนย่อมเกิดขึ้นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง จากการศึกษาการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน พบว่าผลกระทบจากด้านเศรษฐกิจและการเมืองในรูปนโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของรัฐที่กำหนดให้พื้นที่ป่าดอยผาช้างเป็น

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตลอดจนกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีผลให้ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของชุมชนได้รับความกระทบกระเทือนในการเข้าไปใช้ประโยชน์

5.3.2 การตัดสินใจใช้ป่า

ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทำให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ในระยะแรกคนในชุมชนอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ มีการเข้าป่าล่าสัตว์และหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักและผลไม้ป่า กล้วย หมูบ้านมาเป็นอาหาร เป็นการดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ เนื่องจากป่าไม้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ และจำนวนประชากรมีน้อย การเก็บสะสมทรัพยากรจึงยังไม่เกิดขึ้น

ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรในชุมชนมีจำนวนมากขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว การหาอาหารเริ่มมีความยากลำบากขึ้น แต่ละครอบครัวเริ่มมีการเพาะปลูกผักและผลไม้ไว้เพื่อยังชีพ ผนวกกับจากแผนและนโยบายการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา มุ่งยกระดับความอยู่ดีกินดีของประชาชน โดยเน้นส่งเสริมการลงทุน การเพิ่มผลผลิต เพื่อความเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ มีการนำความเจริญก้าวหน้าสมัยใหม่เข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาในชนบท จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยตัดสินใจใช้ป่าและพื้นที่ป่าเพื่อการยังชีพมาเป็นการตัดสินใจใช้ป่าและพื้นที่ป่าที่เพิ่มมากขึ้นทั้งเพื่อการยังชีพและการค้า สิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อคนในชุมชนเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมทางการเกษตร ชาวบ้านในชุมชนประมาณกว่าร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้มีผลต่อการใช้พื้นที่ป่าในการเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีการแพร่กระจายของระบบการค้าเข้ามาในชุมชนทำให้มีการสะสมทุนทรัพย์ กระบวนการผลิตในการเกษตรกรรมจึงเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้มีความต้องการใช้พื้นที่ป่าจำนวนมาก ส่งผลกระทบในด้านต่างๆ ดังนี้

1.1 ผลกระทบทางด้านนิเวศวิทยา เนื่องจากการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้านั้นชาวบ้านต้องลักลอบถากถางและทำลายป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้น

ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้น หรืออาจจะทำการเกษตรในพื้นที่ดินเดิมที่มีอยู่จำกัด แต่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทางการเกษตร ได้แก่

1) การใช้ปุ๋ย เพื่อเพิ่มคุณภาพดิน และการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น เช่น ผลกระทบต่อการผสมเกสรและการขยายพันธุ์พืชและผลกระทบต่อประชากรสัตว์ป่า นอกจากนี้แมลงศัตรูพืชบางประเภทอาจมีการปรับตัวและต้านทานต่อสารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีควบคุมในปริมาณเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนั่นก็หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการควบคุมศัตรูพืชสูงตามไปด้วย

2) มีการนำพืชชนิดใหม่ที่เป็นที่ต้องการของตลาดมาปลูกในพื้นที่ เป็นการสร้างความไม่เสถียรขึ้นให้กับระบบนิเวศ ซึ่งอาจส่งผลให้พัฒนาการของพืช สัตว์ศัตรูพืช และโรคพืชชนิดใหม่ในพื้นที่ได้

3) การนำเครื่องทุ่นแรง เช่น รถไถ เครื่องพ่นยามาใช้แทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์ มีผลทำให้มีการทำลายพื้นที่ป่าได้ง่ายและรวดเร็ว

1.2 ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรต้องมีภาระหนี้สินมากขึ้นจากการกู้หนี้ยืมสินเพื่อการแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยมาใช้ในการเกษตร

1.3 ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ความผูกพันในชุมชนหละหลวมมากขึ้น การช่วยเหลือกันแบบเอามื้อเอาแรงในหมู่เครือญาติเปลี่ยนเป็นให้ค่าตอบแทนหรือ ค่าจ้างแทน

1.4 ผลกระทบทางด้านสุขภาพอนามัย คือ คุณภาพของผลผลิตมีคุณค่าทางโภชนาการต่ำลง รวมไปถึงสารเคมีที่ตกค้างหรือปนเปื้อนไปกับผลผลิตไปสู่ผู้บริโภค

1.5 ผลกระทบทางการศึกษา ชาวบ้านต้องการแรงงานในการเกษตรมากขึ้น จึงไม่สนับสนุนส่งให้บุตรหลานให้เรียนหนังสือในระดับที่สูง เนื่องจากทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการส่งเรียน และขาดแคลนแรงงานในครอบครัว

2. กิจกรรมการล่าสัตว์และหาของป่า เป็นอาชีพรองของคนในชุมชน ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง

3. กิจกรรมการตัดไม้เพื่อการแปรรูปและการค้า คนในชุมชนยังมีการลักลอบตัดไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งมักจะเลือกตัดแต่ไม้ที่โตเต็มที่ ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของป่าไม้มาก

4.. กิจกรรมเพื่อการยังชีพอื่นๆ ชุมชนมีความต้องการไม้มาทำฟืนและถ่านเพื่อทำเชื้อเพลิงในการประกอบอาหารและให้ความอบอุ่นในปริมาณที่มากและต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนไม่มีไฟฟ้าใช้ ไม้และเศษไม้ในที่ทำกินจึงไม่เพียงพอสำหรับใช้สอย ไม้บริเวณใกล้ๆ ชุมชนก็หายาก

กว่าแต่ก่อนมาก ชาวบ้านต่างหาเครื่องท่อนแรงมาตัดโค่นต้นไม้ในป่าเพื่อให้ได้ไม้พื้มาที่ละมากๆ โดยจะตัดไม้ทุกประเภททุกขนาดที่หาพบ

จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนพบว่า เหตุผลที่คนในชุมชนมีการตัดสินใจนำเอาทรัพยากรป่าไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อการยังชีพและการค้าอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพความเป็นอยู่แบบง่ายๆ ได้เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย มีการสะสมทุนทรัพย์สำหรับแลกกับสิ่งอำนวยความสะดวกสบายในการปรับปรุงวิถีชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ได้แก่ การสร้างบ้านเรือนให้คงทนถาวร การมีเครื่องท่อนแรง ใช้ในการเกษตรกรรม หลายครัวเรือนมีเครื่องใช้ไฟฟ้าใช้ เช่น ตู้เย็น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น บางครัวเรือนมียานพาหนะไว้ใช้ในการคมนาคมและการขนส่ง สภาพความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจในการใช้ป่าและพื้นที่ป่าเพื่อการค้าทั้งสิ้น

2. ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิตที่ได้จากป่าเริ่มขาดแคลน บางอย่างต้องหามาจากภายนอกชุมชน ซึ่งต้องใช้เงินเป็นทุนทรัพย์ในการแลกเปลี่ยน จึงจำเป็นต้องใหม่เร่งเพิ่มผลผลิต

3. คนในชุมชนที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะมีโอกาสติดต่อกับบุคคลภายนอกมากขึ้น มีการรับสิ่งใหม่ๆ ได้รวดเร็วกว่าคนที่ไม่ได้รับการศึกษาหรือคนที่การศึกษาต่ำกว่า ซึ่งมีโอกาสติดต่อกับบุคคลภายนอกน้อยและพอใจกับสภาพความเป็นอยู่แบบง่ายๆ ต่างจากคนที่มีการศึกษาสูงกว่าที่พยายามเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นทุกรูปแบบ เพื่อให้ทัดเทียมกับคนในเมือง จึงมีความต้องการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ เช่น ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน สร้างโรงเรียน สร้างสถานีอนามัย สร้างถนนเชื่อมหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการเกษตรกรรม

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านในชุมชนพยายามหาวิธีการเอาชนะธรรมชาติ และการหลีกเลี่ยงกฎหมาย เนื่องจากการศึกษาในระบบสอนเพียงแค่ว่าให้คนอ่านออกเขียนได้ ไม่ได้สอนให้คนมีความรู้ความเข้าใจในศักยภาพและปัญหาที่แท้จริงของทรัพยากรธรรมชาติและคนในท้องถิ่น

ดังนั้น หากการยอมรับเอาเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาในกระบวนการผลิตทางการเกษตรเร็วเกินไป เพื่อเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของชาวบ้านในชุมชน ก็จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศธรรมชาติได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นระบบนิเวศอีกแบบหนึ่งที่เน้นการเพิ่มผลผลิต เท่ากับเป็นการทำลายความมั่นคงของระบบนิเวศและทำให้เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติขึ้น การตัดสินใจใช้ป่าและพื้นที่ป่าที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่มีการยั้งชีพและการค้าของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อการลดลงของพื้นที่

ป่าที่มีความเปราะบางเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน และเป็นพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1 A จึงง่ายต่อการพังทลาย จำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ต้องเข้าควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนอย่างที่ไม่มีความหลีกเลี่ยงได้

5.3.3 โครงการที่สร้างผลกระทบต่อป่า

การที่ชุมชนมีโอกาสติดต่อพบปะกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาในชุมชนพร้อมกับการเสนอโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะโครงการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น โครงการสร้างสถานีอนามัย ไฟฟ้า โรงเรียนในหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้โครงการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้บางส่วนมาจากการเสนอให้ผลประโยชน์กับชุมชนของผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยผ่านผู้นำชุมชน โครงการพัฒนาต่างๆ ได้ถูกคัดค้านไม่ให้มีการดำเนินการจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ด้วยเหตุผลที่ว่าโครงการพัฒนาดังกล่าวมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนขึ้น โครงการพัฒนาที่สร้างความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดเจนในชุมชนคือ โครงการปรับปรุงเส้นทางเข้าหมู่บ้านในถนนหลวงสาย 1188 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. รายละเอียดโครงการ แขวงทางพะเยาที่ 2 (เชียงคำ) มีแผนงานการดำเนินการคือ จะทำการลงลูกรังเสริมผิวทางเฉลี่ยหนาประมาณ 0.10 เมตร กว้าง 6.00 เมตร เขตทางข้างละ 20.00 เมตร ระหว่าง กม. 24-600 - กม. 35-100 รวมระยะทาง 10.400 กิโลเมตร (เป็นตอนๆ)
2. สภาพปัจจุบันของถนนหลวงสาย 1188 เป็นถนนลูกรังในพื้นที่ภูเขาสูงชันมีความกว้างในการใช้งานจริงไม่เกิน 3.00 เมตร
3. ผลประโยชน์ที่เจ้าของโครงการคาดว่าจะได้รับจาก โครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 คือความสะดวกและปลอดภัยในการคมนาคม เนื่องจากเป็นถนนในพื้นที่ภูเขาสูงชัน
4. ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 แต่ไม่ได้รับการประเมินตามความเป็นจริงจากเจ้าของโครงการ ผลกระทบดังกล่าวคือ

4.1 ผลกระทบเชิงนิเวศวิทยา โครงการสร้างทางหรือปรับปรุงถนนเป็นโครงการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชัดเจนและรวดเร็ว เนื่องจากการสร้างถนนเข้าไปในพื้นที่ป่าที่มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยาสูง นอกจากจะทำให้สูญเสียป่าไม้และพื้นที่ป่าไปกับการสร้างถนนแล้ว ยังเป็นการเปิดป่า ทำให้สะดวกและง่ายต่อการล่าเหยื่อผลิตผลจากป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจออกจากพื้นที่ป่าได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว มีผลให้

ระบบนิเวศทั้งทางชีวภาพและกายภาพเสื่อมโทรมลงไป ตลอดจนระบบความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่เนื่องจากก่อนที่จะมีการเสนอโครงการขึ้นมา หน่วยงานที่รับผิดชอบมักจะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ในเรื่องความสะดวกและปลอดภัยในการคมนาคมที่จะได้รับมากกว่าผลเสียที่จะเกิดตามมาในภายหลัง โดยเฉพาะผลกระทบที่จะได้รับจะประเมินน้อยกว่าเพื่อหวังจะให้มีการดำเนินการปรับปรุงทางตามโครงการที่ได้เสนอของบประมาณมา ซึ่งมักจะตั้งข้อสมมติว่าเมื่อสร้างถนนแล้ว ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของพื้นที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวมในระยะยาวที่เกิดจากการสูญเสียพื้นที่ป่าและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศที่จะตามมา

4.2 ผลกระทบทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อเส้นทางคมนาคมเข้าออกหมู่บ้านสะดวกสบายขึ้น จะทำให้ชุมชนมีโอกาสติดต่อและพึ่งพาบุคคลภายนอกมากขึ้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็จะเริ่มหละหลวม วัฒนธรรมชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต จากที่เคยมีความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ความต้องการบริโภคทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือยจากภายนอกชุมชนมีมากขึ้น

ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ต่อโครงการปรับปรุงถนนสาย 1188 มีดังนี้

1. เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม ก่อนที่จะมีการเสนอโครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 หน่วยงานเจ้าของโครงการควรมีการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดโครงการ รายละเอียดสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ขั้นตอนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม การกำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น การกำหนดมาตรการติดตามตรวจสอบ เพื่อคุ้มครองป้องกันไม่ให้ธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมถูก รบกวน ทำลาย หรือถูกเปลี่ยนแปลงความสมดุล เนื่องจากทรัพยากรบางประเภทหลังจากถูกรบกวน ทำลาย หรือถูกเปลี่ยนแปลงความสมดุลแล้ว ไม่สามารถฟื้นฟูให้เหมือนเดิมได้ บางประเภทต้องใช้ระยะเวลาฟื้นฟูที่ยาวนานมาก

2. หน่วยงานเจ้าของโครงการควรให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงกับชุมชนโดยเฉพาะ ผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากโครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 เพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

ความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อโครงการปรับปรุงถนนสาย 1188 มีดังนี้

1. ชุมชนควรได้รับการพัฒนาพื้นฐานในด้านต่างๆ ตามที่พลเมืองไทยสมควรได้รับ โดยเฉพาะโครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 เนื่องจากอาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่คือ การเกษตรกรรม อาชีพเสริมคือ การล่าสัตว์ หาของป่า หารังนกพื้นบ้าน ซึ่งล้วนต้องการ

ส่งผลผลิตเข้าไปขายในเมืองทั้งสิ้น ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีความต้องการให้มีการสร้างทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อให้การคมนาคมขนส่งผลผลิตสะดวกรวดเร็วขึ้น

คนในชุมชนส่วนใหญ่มีการซื้อยานพาหนะไว้สำหรับเดินทางเข้าออกหมู่บ้าน เช่น รถยนต์ รถกระบะ รถมอเตอร์ไซด์ และมีแนวโน้มว่าจะมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีความต้องการให้มีการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 ซึ่งเป็นทางเข้าหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ชุมชนยังมีความต้องการให้มีความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการใช้ถนนในยามจำเป็น เช่น ในเวลาที่มีคนในชุมชนป่วยหนักต้องรีบนำส่งโรงพยาบาล เด็กนักเรียนต้องใช้ถนนสายนี้เดินทางไปโรงเรียน เป็นต้น

2. คนในชุมชนมีความคิดเห็นที่ตรงกับหน่วยงานเจ้าของโครงการที่ว่า โครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 ไม่ได้มีผลกระทบใดๆ ต่อป่าและพื้นที่ป่า เพราะ เป็นเพียงการปรับปรุงถนนที่มีอยู่เดิมเท่านั้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะ โครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 สาเหตุที่แท้จริงมาจากปัญหาความไม่สอดคล้องกันระหว่างนโยบายของรัฐในแต่ละหน่วยงานที่เคยชินกับการพัฒนาแบบแยกส่วน ต่างคนต่างทำ ไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาแบบเป็นระบบ เนื่องจากจะทำให้มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีความล่าช้าในการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ ทั้งยังทำให้บุคคลบางกลุ่มสูญเสียผลประโยชน์อันมหาศาล นโยบายจึงออกมาในรูปของการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวที่มุ่งพัฒนาความเป็นอยู่ชาวชนบทให้ทัดเทียมกับสังคมเมือง ด้วยการโจมตีพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้กับชนบท โดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสังคม หรือคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงสังคม ผลที่ตามมาคือ ความขัดแย้งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โครงการพัฒนาที่ถูกขัดขวางไม่ให้เกิดดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จนสร้างความไม่พอใจแก่ชุมชน ได้เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มุ่งปกป้องรักษาป่าและพื้นที่ป่าไม่ให้เกิดรับผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ล้วนต้องมีการใช้ทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่ป่าในการก่อสร้างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของป่าไม้และสัตว์ป่า ตลอดจนถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในขณะที่ชุมชนมุ่งประโยชน์เพียงน้อยนิดที่จะได้รับจากการพัฒนาเพียงด้านเดียว และไม่ได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นจริงเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามมาตรา 59 ที่บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการ

หรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือ ส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ และ มาตรา 79 ที่บัญญัติว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการ พัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุม และกำจัดภาวะมลพิษที่มีต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และ คุณภาพชีวิตของประชาชน

ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้หากชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาต่างๆ เชื่อว่าจะสามารถลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนลงได้

5.3.4 การปฏิบัติงานตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ป่าไม้

จากปัญหาการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่า กรมป่าไม้ โดยกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์เห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินบริเวณดอยผาช้างให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัยเพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่า จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่ง บริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาดังด้วย ให้บริเวณพื้นที่ดินดอยผาช้างที่กำหนดนี้ให้ เป็น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ประกาศบังคับใช้ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 ทำ ให้พื้นที่หมู่บ้านห้วยกอก หมู่ 2 ตำบลผาช้างน้อยอยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ นายแคะ แซ่ตั้ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ความว่า “มีหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องหลายๆหน่วยงาน ได้เสนอโครงการของงบประมาณมาเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน ได้แก่ ไฟฟ้า ถนนเข้าหมู่บ้าน การสร้างโรงเรียน และการสร้างสถานีอนามัยในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้มีการก่อสร้าง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ขัดขวางให้มีการก่อสร้างใดๆ ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง โครงการพัฒนาต่างๆ ถูกย้ายโอนไปลงที่หมู่บ้านอื่นหมด”

สัมภาษณ์ นายแคะ วนาสงบลุช ระบุว่า “เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางคนห้ามไม่ให้ชาวบ้าน เข้าไปทำกินในพื้นที่ป่า ทั้งยังใช้อำนาจหน้าที่ตั้งด่านตรวจในเส้นทางเข้าออก เมื่อชาวบ้านนำผล ผลิตไปขายในเมืองก็ต้องจ่ายค่าผ่านด่านทุกครั้ง ถ้ามาถึงจุดตรวจเกิน 17.00 น. ก็ไม่สามารถ

เข้าไปในหมู่บ้านได้ต้องนอนพักค้างคืน ชาวบ้านได้พยายามดิ้นรนทำหนังสือร้องขอความเป็นธรรมไปยังหน่วยงานราชการหลายครั้ง แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบใดๆ”

สัมภาษณ์ นายวิโรจน์ อัสวะทองคำ กรรมการหมู่บ้าน ระบุว่า “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำให้ชาวบ้านขาดโอกาสได้รับการพัฒนา เช่น การสร้างโรงเรียน สถานีอนามัย ถนนเข้าหมู่บ้าน ทำให้ลำบากในการเดินทางมากโดยเฉพาะในฤดูฝน นักเรียนก็ต้องเดินด้วยเท้าไปเรียนที่โรงเรียนด้วยระยะทางกว่า 11 กิโลเมตร เวลาเจ็บหนักก็ต้องนำส่งโรงพยาบาลนอกหมู่บ้าน บางรายก็ตายกลางทางก็มี”

ผลกระทบที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับสรุปได้ ดังนี้

1. ชาวบ้านไม่สามารถขยายพื้นที่ทำการเกษตรได้ หลังจากที่คุณภาพของดินที่ทำกินเดิมเสื่อมลง ผลผลิตทางการเกษตรต่ำลง
2. ชาวบ้านไม่สามารถล่าสัตว์ หาของป่ามาเพื่อยังชีพและเพื่อการค้าอย่างเสรีได้ดังเดิม
3. การนำไม้มาใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น ทำฟืน เผาถ่าน สร้างบ้านเรือน ต้องคอยหลีกเลี่ยงจากการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่ตลอดเวลา
4. หมู่บ้านไม่ได้รับการพัฒนาพื้นฐานในด้านการบริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียน ไฟฟ้า สถานีอนามัย ถนน เป็นต้น

ทางด้านเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ชี้แจงเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติงานตามกฎหมาย ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนว่า ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 หมวดที่ 6 มาตรา 35 ที่บัญญัติว่า ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีหลักเขตและป้ายหรือเครื่องหมายอื่นแสดงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไว้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เมื่อได้มีประกาศของรัฐมนตรีกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการ ดังต่อไปนี้

- (1) ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้น
- (2) เก็บหรือทำอันตรายแก่ไข่หรือรังของสัตว์ป่าซึ่งห้ามมิให้ล่า
- (3) ยึดถือครอบครองที่ดิน หรือตัด โคน แฉ้วถาง เผา หรือทำลายต้นไม้ หรือพฤษชาติอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วยหนอง บึง ท่วมท้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี หรือเมื่ออธิบดีได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราวๆ ในเขตห้ามล่าแห่งหนึ่งแห่งใด โดยเฉพาะ

ในกรณีที่ พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานอื่นใด มีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการศึกษา หรือวิจัยทางวิชาการในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานนั้นต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

และตามมาตรา 40 ยังบัญญัติ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งประจำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนมาตรา 38 วรรคหนึ่ง ออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืองดเว้นการกระทำใดๆ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 38 วรรคหนึ่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (ภาคผนวก ง) นอกจากนี้พื้นที่ชุ่มชื้นเป็นป่าอนุรักษ์ที่ได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเป็นเขตต้นน้ำลำธารที่ได้กำหนดให้เป็นลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง จึงไม่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ใดๆ อันจะทำให้สภาพธรรมชาติต้องเสียไป โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทไม่ให้ถูกทำลาย เพื่อประโยชน์ในการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

นายชวลิต โสฬ์คุณสมบัติ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาห้าง ได้กล่าวว่า “ตั้งแต่วันแรกที่ย้ายมารับตำแหน่งที่นี่ได้ตระเวนดูการใช้ป่าของชาวบ้านที่นี้แล้วรู้สึกใจหาย ป่าแทบจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว ทั้งตัดไม้ทั้งเผาป่า เพื่อทำไร่เลื่อนลอยไปจนทั่วป่า จนภูเขาหัวโล้นสุดลูกหูลูกตา พอไปตามก็อ้างว่าเป็นพื้นที่ที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ยิ่งเดี๋ยวนี้ชาวบ้านใช้เครื่องมือเครื่องมือทันสมัยขึ้น ยิ่งทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมได้เร็วยิ่งขึ้น ถ้าทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่เข้ามาควบคุมดูแล ป่าไม้ก็จะยิ่งหมดไม่เหลือให้คนรุ่นหลัง อีกหน่อยจะหาดูพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์แต่ละชนิดก็คงได้แต่ดูจากรูปภาพเท่านั้น”

ส่วนในเรื่องการจับกุมผู้กระทำผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาห้าง นายชวลิต โสฬ์คุณสมบัติ ได้ชี้แจงว่า “ผู้กระทำผิดในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาห้าง จะเป็นชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ ทุกวันนี้ในทางปฏิบัติก็ได้ล้อมล่อช่วยมามากพอแล้ว ถ้าใช้ประโยชน์จากป่าเล็กๆ น้อยๆ เพื่อการยังชีพก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่ถ้าทำเพื่อการค้าไม่ได้แน่นอน ส่วนใหญ่จับกุมมาตักเตือนแล้วก็ปล่อยตัวไป ที่มีการบันทึกเป็นหลักฐานเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น เนื่องจากอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่มีจำนวนน้อยมาก ทำให้ดูแลพื้นที่ป่าได้ไม่ทั่วถึง”

สถิติการจับกุมผู้กระทำผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาห้าง มีดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ. 2524-2527	จับกุมผู้กระทำผิด	-	ราย
ปี พ.ศ. 2528	จับกุมผู้กระทำผิด	2	ราย
ปี พ.ศ. 2529	จับกุมผู้กระทำผิด	6	ราย
ปี พ.ศ. 2530	จับกุมผู้กระทำผิด	4	ราย
ปี พ.ศ. 2531	จับกุมผู้กระทำผิด	10	ราย
ปี พ.ศ. 2532	จับกุมผู้กระทำผิด	9	ราย
ปี พ.ศ. 2533	จับกุมผู้กระทำผิด	33	ราย
ปี พ.ศ. 2534	จับกุมผู้กระทำผิด	6	ราย
ปี พ.ศ. 2535	จับกุมผู้กระทำผิด	3	ราย
ปี พ.ศ. 2536	จับกุมผู้กระทำผิด	9	ราย
ปี พ.ศ. 2537	จับกุมผู้กระทำผิด	4	ราย
ปี พ.ศ. 2538	จับกุมผู้กระทำผิด	-	ราย
ปี พ.ศ. 2539	จับกุมผู้กระทำผิด	6	ราย
ปี พ.ศ. 2540	จับกุมผู้กระทำผิด	13	ราย
ปี พ.ศ. 2541	จับกุมผู้กระทำผิด	10	ราย
ปี พ.ศ. 2542	จับกุมผู้กระทำผิด	7	ราย
ปี พ.ศ. 2543	จับกุมผู้กระทำผิด	10	ราย
ปี พ.ศ. 2544 ¹	จับกุมผู้กระทำผิด	2	ราย

ดังนั้น เจ้าหน้าที่ป่าไม้จึงได้ปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมจัดการพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอย่างเข้มงวด เพื่อปกป้องคุ้มครองเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเอาไว้โดยการตรวจตราพื้นที่ ตั้งด่านตรวจรถที่ขนของออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จับกุมผู้ตัดไม้ทำลายป่า ล่าสัตว์ป่าและหาของป่าเพื่อการค้า ชัดขวางมิให้ผู้ใดมาสร้างสิ่งก่อสร้างอื่นใดในพื้นที่ป่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรค 2 เป็นต้น

จากประเด็นนี้จึงทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ตราบโดที่ชุมชนยังมีการใช้ทรัพยากรป่าไม้ และพื้นที่ป่าโดยขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และไม่ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม

¹ สถิติการจับกุมผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ปี 2544 ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์

และชุมชนในระยะยาว ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนมีแนวโน้มจะมากขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางความขาดแคลนและการลดน้อยถอยลงของป่าไม้และพื้นที่ป่า ดังนั้นการปฏิบัติงานตามกฎหมายอย่างเข้มงวดและเด็ดขาดในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจึงนับว่ามีความจำเป็นมาก และเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการที่จะเป็นแหล่งขยายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ หากอนุญาตหรือปล่อยให้มีการเก็บของป่า ล่าสัตว์ หรือกระทำกิจกรรมอื่นใดโดยปราศจากกฎระเบียบและขาดการเข้มงวดกวดขันย่อมมีผลกระทบต่อความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

5.4 สาเหตุและสภาพความรุนแรงของความขัดแย้งในชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในประเด็นสาเหตุและสภาพความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพราะเป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีผลจากพระราชกฤษฎีกาประกาศกำหนดบริเวณที่ดินป่าดอยผาช้างให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ส่งผลกระทบต่อสภาพการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเป็นระยะเวลาต่อเนื่องประมาณ 20 ปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน จึงได้นำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

5.4.1 สถานการณ์

ชาวบ้านในชุมชนได้เล่าว่า ความขัดแย้งเริ่มจากการที่รัฐประกาศพระราชกฤษฎีกา กำหนดบริเวณพื้นที่ป่าดอยผาช้างให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้น ส่งผลให้หมู่บ้านห้วยกอก และถนน/เส้นทาง ตอนบ้านน้ำปุก - บ้านห้วยกอก - ห้วยอ่วม ตกอยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยที่ไม่ได้ถูกกันออกจากแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างแต่อย่างใด ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพิงพื้นที่ป่าและทรัพยากรป่าไม้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต นอกจากนี้หมู่บ้านห้วยกอกและถนนเข้าหมู่บ้านไม่ได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงใดๆ

ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2537 ความขัดแย้งได้เริ่มประทุขึ้นเมื่อแขวงการทางเชียงคำได้ขอ อนุญาตกรมป่าไม้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ยม ในท้องที่ตำบลควรว อําเภอ ปง จังหวัดพะเยา เพื่อก่อสร้างทางหลวงหมายเลข 1188 สายอําเภอปง - บ้านน้ำปุก เป็น ระยะทางยาว 10,000 เมตร กว้าง 40 เมตร เนื้อที่ 250 ไร่ ตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2537 จนถึงวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2547 (ประกาศกรมป่าไม้, 2537)

เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2539 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างได้รับรายงานจากหน่วยพิทักษ์ป่าหญ้าไทร ว่าได้มีบริษัทรับเหมาก่อสร้างทางได้นำรถแทรกเตอร์ 2 คัน และรถแมคไฮ 2 คัน เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อปรับปรุงเส้นทางสายปางพริก - น้ำปุก จึงสั่งให้หยุดการทำงาน

วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2539 ได้มีชาวบ้านห้วยกอกจำนวนประมาณ 50 คน เดินทางเข้าพบนายอำเภอปง เพื่อเรียกร้องให้มีการดำเนินการสร้างทางต่อ นายอำเภอปงรับว่าจะดูแลและจะให้คำตอบในวันที่ 30 กันยายน 2539

เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2540 เวลา 10.00 น. หน่วยพิทักษ์ป่าหญ้าไทร กับหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยเฟื่อง รายงานว่ามีรถแมคไฮจำนวน 3 คัน ได้เข้ามาปรับปรุงเส้นทางสายน้ำปุก - ปางพริก ประมาณ กม.40/000 ของทางหลวงหมายเลข 1188 ครอบคลุม 1188 - 0200 ตอนบ้านน้ำปุก - บ้านห้วยกอก - บ้านห้วยอ่วม อำเภอปง จังหวัดพะเยา จึงได้สั่งการให้รถแมคไฮหยุดทำงานไว้ก่อน แต่ปรากฏว่ามีชาวบ้านห้วยกอกบางกลุ่มจำนวน 30 คน เข้าคุ้มกันรถแมคไฮของบริษัทรับเหมาก่อสร้างทางให้ทำงานต่อไป

วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีข้อขัดแย้งระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากับแขวงทางหลวงที่ 2 เกี่ยวกับการปรับปรุงเส้นทาง ทางหลวงหมายเลข 1188 - 0200 คณะกรรมการสอบสวนจึงมีความเห็นโดยอาศัยหลักของหนังสือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ที่ นร 0501/1466 ลงวันที่ 24 สิงหาคม 2528 เป็นแนวทางในการพิจารณา และเห็นสมควรให้แขวงทางหลวงที่ 2 ดำเนินการต่อไปได้ ทั้งนี้ต้องอยู่ในแนวทางตามพระราชกฤษฎีกาการเวนคืนที่ดินเพื่อขยายทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1188 พ.ศ. 2534 ตามแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดิน โดยอยู่ในความดูแลของหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง อย่างใกล้ชิด (บันทึกแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีข้อขัดแย้ง , 2540 : 1-6)

วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 รองอธิบดีกรมป่าไม้ตอบเรื่อง การตรวจสอบข้อเท็จจริงถึงอธิบดีกรมทางหลวง ให้กรมทางหลวงมีอำนาจที่จะเข้าไปดำเนินการปรับปรุงทางหลวงหมายเลข 1188 ได้ แต่กรมทางหลวงจะเข้าไปดำเนินการใช้พื้นที่ดังกล่าว เห็นควรจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (หนังสือกรมป่าไม้ เรื่อง การตรวจสอบข้อเท็จจริง , 2541 : 1) ชาวบ้านเห็นเรื่องการก่อสร้างทางเจียบหายไปนานจึงเรียกร้องให้มีการสร้างทางโดยการบุกเผาด่านตรวจหน่วยพิทักษ์ป่าหญ้าไทรได้รับความเสียหายเล็กน้อย

วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2541 ชาวบ้านได้ทำหนังสือร้องเรียนประธานองค์การบริหารส่วนตำบล เรื่อง หน่วยงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างขัดขวางความเจริญของหมู่บ้านห้วยกอก หมู่ 2 ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา โดยขัดขวางโครงการหลวงในพระราชดำริส่งเสริมปลูกดอกไม้และผลไม้เมืองหนาว ขัดขวางการสร้างสถานีอนามัย ขัดขวางการสร้างโรงเรียน และขัดขวางการสร้างทางถนนสาย 1188 แต่เรื่องก็เงียบหายไปเหมือนเดิม ชาวบ้านไม่พอใจเป็นอย่างมากชาวบ้านหมู่บ้านห้วยกอกได้รวมตัวกันประมาณ 200 กว่าคน โดยมีชุมชนห้วยกอกเป็นแกนนำ และมีชาวบ้านจากชุมชนน้ำปุกเหนือ ชุมชนห้วยเอี่ยน ชุมชนสะนามเหนือ และชุมชนสะนามใต้เป็นแนวร่วมบุกเผาที่ทำกรหน่วยพิทักษ์ป่าน้ำปุก มีการทำลายทรัพย์สินของทางราชการและทำร้ายร่างกายเจ้าหน้าที่ป่าไม้

วันที่ 5 ธันวาคม 2542 โดยเวลาประมาณ 16.00 น. หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง ทำการขัดขวางการทำงานของผู้รับเหมา ทางแขวงทางพะเยาที่ 2 (เชียงคำ) ได้แจ้งความไว้เป็นหลักฐาน (ตามรายงานประจำวันรับแจ้งเป็นหลักฐานสถานีตำรวจภูธรอำเภอปง , 2542)

วันที่ 8 ธันวาคม 2542 ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาได้ทำหนังสือถึงนายอำเภอปง เรื่อง ราษฎรร้องขอให้ปรับปรุงซ่อมแซมถนนโดยเสริมผิวลูกรังทางหลวงหมายเลข 1188 และให้ทางอำเภอปงเชิญผู้เกี่ยวข้องไปประชุมหารือร่วมกัน ในกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างส่วนราชการและความต้องการของประชาชนในวันที่ 17 ธันวาคม 2542 เวลา 10.00 น. ณ. ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลผาช้างน้อย

วันที่ 17 ธันวาคม 2542 เวลา 10.00 น. มีการประชุมหารือร่วมกัน ณ. ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลผาช้างน้อย ในกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างส่วนราชการและความต้องการของประชาชนต่อการปรับปรุงถนนทางหลวงหมายเลข 1188 โดยมีนายอำเภอปงเป็นประธานการประชุม มีผู้ร่วมประชุมคือ ปลัดอำเภอปง หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง เจ้าหน้าที่กรมทางหลวง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดพะเยา กลุ่มผู้นำชุมชนห้วยกอก และกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมประชุม ผลการเจรจาล้มเหลว เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็ยืนอยู่บนความคิดเห็นของตนเอง

วันที่ 5 สิงหาคม 2542 แขวงทางพะเยาที่ 2 (เชียงคำ) ทำหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาขอโอนงบประมาณไปก่อสร้างทางสายอื่น(เรื่องขออนุมัติโอนสายทางของแขวงทางพะเยาที่ 2 พ.ศ. 2542)

จากนั้นก็มีการทำหนังสือหรือกรมป่าไม้ โดยรองอธิบดีกรมทางหลวงได้ทำเรื่องขอซ่อมบำรุงทางหลวงหมายเลข 1188 โดยไม่ได้ทำการก่อสร้างใหม่ เพียงขอทำการซ่อมผิวทางลูกรังบนถนนเดิมที่ชำรุดให้แล้วเสร็จตามสัญญาโดยให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการภายใต้ขอบเขตของกฎหมายทางหลวง (หนังสือจากอธิบดีกรมทางหลวง ถึงอธิบดีกรมป่าไม้ 29 ธันวาคม 2542)

ทางอธิบดีกรมทางหลวงได้แจ้งให้แขวงทางพะเยา 2 (เชียงใหม่) ว่าได้ประสานงานกับกรมป่าไม้ (ฝ่ายจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า) และได้รับการยืนยันจากเจ้าหน้าที่ของเรื่องว่าอยู่ในดุลพินิจของกรมทางหลวงที่จะดำเนินการตามหนังสือกรมป่าไม้ดังกล่าว (หนังสือกรมป่าไม้ฉบับที่ 22 กุมภาพันธ์ 2542) กรณีเห็นควรยุติข้อขัดแย้งและให้แขวงทางพะเยา 2 (เชียงใหม่) ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในการซ่อมบำรุงทางตามสัญญาต่อไปภายใต้ขอบเขตของกฎหมายทางหลวง

เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2543 ได้มีบันทึกของหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง เรื่องไม่อนุญาตให้เข้าดำเนินการก่อสร้างโดยจะเข้าทำการจับกุมดำเนินคดีโดยเฉียบขาดต่อไป กรมทางหลวงได้มีหนังสือถึงสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมหรือเรื่อง วิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วแจ้งผลให้กรมป่าไม้ทราบ (หนังสือด่วนมากของผู้อำนวยการกองบำรุง กรมทางหลวง 10 มกราคม 2543)

5.4.2 ประเด็นความขัดแย้ง

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น จะพบประเด็นและสาเหตุของความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซ้อนทับที่ทำกินของชุมชน

ชาวเขาเผ่าเย้าได้อพยพเข้าครอบครองทำประโยชน์และตั้งหมู่บ้านห้วยกอก ตำบลผาช้างน้อยหลังจากที่รัฐประกาศกำหนดพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2524 ทำให้เกิดปัญหาการซ้อนทับพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชาวเขาที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวเขาในพื้นที่ป่าดังกล่าวมาโดยตลอด

จากการสัมภาษณ์ นายเล้าสู วนาสงบสุข อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านห้วยกอก ปัจจุบันเป็นผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน ได้เล่าว่า “ในสมัยก่อนที่จะมีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง เจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้านในชุมชน ไม่เคยมีเรื่องมีราวอะไรกัน ต่างคนต่างอยู่ ชาวบ้านปักหลักตั้งถิ่นฐานทำมาหากินได้อย่างอิสระ ไม่มีใครว่าอะไร หลังจากที่มีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างขึ้นก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ชาวบ้าน

ก็เริ่มได้รับความเดือดร้อนกันมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เพราะชาวบ้านทำอะไรนิดอะไรหน่อยก็จะถูกจับหมัด อย่างไม่มีเหตุผล ทั้งๆ ที่ชาวบ้านตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ก่อนตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษแล้ว”

จากการพูดคุยกับนายอุ่งเซ็น แซ่จ้าว หมอผีประจำหมู่บ้านและ ชาวบ้านในชุมชนต่างมองว่า ชาวบ้านตั้งหลักแหล่งและทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ป่ามาหลายชั่วอายุคนแล้ว ถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน จู่ๆ รัฐบาลประกาศเป็นพื้นที่เขตเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยที่ไม่มีการสำรวจดูว่ามีชาวบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า เท่ากับชาวบ้านไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งๆ ที่พวกเขาก็เป็นพลเมืองไทยเหมือนกัน

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งดังกล่าวมีสาเหตุจากการมุ่งเน้นการควบคุมจัดการพื้นที่ป่าตามลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของรัฐ โดยละเลยกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าและละเลยความหลากหลาย ชับซ้อน และการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของระบบการควบคุมจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีระบบคิดและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตมาแต่ดั้งเดิม เช่น ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนของชาวเขา ที่มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าแบบตัด ฟัน โค่น เผา เป็นต้น นอกจากนี้รัฐได้ให้ความสำคัญต่อพื้นที่ป่าไม้ที่เปรียบเสมือนปอดของโลก เป็นที่มาของแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่าหายาก เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนความสำคัญต่อวิชาการด้านแพทยศาสตร์ การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ไว้ ในขณะที่ชาวเขาในพื้นที่ได้ให้ความสำคัญต่อพื้นที่ป่าว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เป็นแหล่งไม้ฟืน เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม และกิจกรรมทั้งเพื่อยังชีพและเพื่อการค้า เป็นแหล่งพืชผัก เนื้อสัตว์ และยารักษาโรค ซึ่งพวกเขามีสิทธิโดยชอบธรรมในการใช้ประโยชน์จากป่าและพื้นที่ป่า การที่รัฐการดำเนินการออกกฎหมายกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่าขึ้น โดยการตราพระราชกฤษฎีกาประกาศกำหนดบริเวณที่ดินป่าดอยผาฮ้างให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แล้วเข้าควบคุมจัดการพื้นที่ป่าเองนั้น เป็นการไม่ยอมรับชาวเขาในพื้นที่ในฐานะเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ เท่ากับว่ารัฐไม่ให้ความสำคัญเป็นธรรมกับพวกเขา

จากการศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งในการควบคุมจัดการพื้นที่ป่ามีสาเหตุสำคัญมาจาก การปิดกั้นสิทธิตามจารีตประเพณี และสิทธิตามธรรมชาติ ในการตั้งถิ่นฐานและทำกินอยู่ในเขตป่าของชาวเขา ที่มุ่งเน้นการรวมศูนย์อำนาจควบคุมจัดการพื้นที่โดยรัฐ การจำกัดและลดทอนศักยภาพในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชน มีผลให้ชุมชนมีการต่อต้านขัดขืนและต่อสู้อย่างหลากหลาย

รูปแบบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการเข้าถึง และสิทธิในการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ตราบใดที่รัฐยังไม่มีกรอบทบทวนนโยบายและยังไม่มี
ยอมรับสิทธิในการใช้และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้า
หน้าที่ป่าไม้กับชุมชนย่อมเกิดขึ้นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

2. ความไม่ประสานสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ

การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานของรัฐในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างไม่
ประสานสอดคล้องกัน ในขณะที่กรมป่าไม้มีนโยบายในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่ง
แวดล้อมในพื้นที่ป่าไม้ แต่ในขณะเดียวกันหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐ มีนโยบายการดำเนินการที่มี
ส่วนช่วยสร้างความเสียหายต่อพื้นที่ป่าไม้ คือ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมารัฐบาลมีนโยบายเร่งรัด
ก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ โดยไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์
ทรัพยากรควบคู่ไปด้วย ซึ่งนโยบายของรัฐในแต่ละหน่วยงานจะเคยชินกับการพัฒนาแบบแยก
ส่วน อยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาแบบเป็นระบบ เนื่องจากจะ
ทำให้มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีความล่าช้าในการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ ทั้งยังอาจ
ทำให้บุคคลบางกลุ่มสูญเสียผลประโยชน์อันมหาศาล นโยบายจึงออกมาในรูปของการพัฒนา
เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสังคม หรือคำนึงถึงแต่สิ่งแวดล้อมโดย
ไม่คำนึงถึงสังคม การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานของรัฐที่ไม่ประสานสอดคล้องกัน ซึ่งเป็น
ที่มาของความขัดแย้งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลภาคสนามและข้อมูล
เอกสาร พบว่ามีโครงการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ ที่มีนโยบายสวนทางกับการอนุรักษ์
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. กรมทางหลวง โดยแขวงทางพะเยาที่ 2 (เชียงใหม่) เสนอโครงการปรับปรุง
ถนนสาย 1188 ซึ่งเป็นถนนลูกรังเข้าหมู่บ้านด้วยเหตุผลเพื่อให้มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย
และปลอดภัยเป็นสำคัญเนื่องจากถนนสายนี้อยู่ในพื้นที่ภูเขาสูงชัน โดยมีการประเมินผลได้มาก
กว่าความเป็นจริงและมีการประเมินผลเสียน้อยกว่าที่ควรจะเป็น อาจเป็นเพราะผลเสียที่จะเกิด
ขึ้นเป็นผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ต่างจากผลดีจากโครงการที่เห็นได้ชัดเจนในระยะเวลานั้น
สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องข้องกับการมีส่วนร่วมได้เสียจากโครงการพัฒนาของกลุ่มบุคคลที่พยายามจะผลักดัน
ให้มีการดำเนินการ ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม
โครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากชุมชนซึ่งเห็นแก่ผลประโยชน์เพียงน้อยนิดที่ถูกหยิบ
ยื่นให้ โดยหารู้ไม่ว่าผลเสียจากโครงการมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งชีวภาพและกายภาพ และ

ความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกันทั้งในปัจจุบัน และส่งผลถึงรุ่นลูกหลานในอนาคต อย่างไรก็ตามการดำเนินการของโครงการปรับปรุงถนนสาย 1188 ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากได้รับการคัดค้านจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาโดยตลอด ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ได้พยายามชี้แจงถึงผลกระทบที่จะตามมาของการตัดแปลงหรือปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติทั้งต่อระบบนิเวศของชุมชนและต่อสังคมโดยส่วนรวม จากการคัดค้านของเจ้าหน้าที่ป่าไม้กลับถูกหน่วยงานเจ้าของโครงการและชาวบ้านในชุมชนมองว่า เจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นพวกที่ต่อต้านสังคมและต่อต้านการพัฒนาทุกรูปแบบ คนในชุมชนจึงพยายามค้นคว้าวิธีทางเพื่อให้การดำเนินการของโครงการประสบผลสำเร็จด้วยการรวมตัวกันบุกเข้าไปเผาตมตรวจหน่วยพิทักษ์ป่าหญ้าไทรและเผาที่ทำกรหน่วยพิทักษ์ป่าน้ำปุกซึ่งเป็นการใช้วิธีรุนแรงเข้าทำลายทรัพย์สินของทางราชการ

2. กรมการปกครอง มีนโยบายการเปิดป่าเพื่อความมั่นคง โครงการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคเข้าสู่พื้นที่ป่าไม้เพื่อผลทางความมั่นคงตามแนวชายแดน ได้แก่ สร้างโรงเรียนขยายไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ซึ่งโครงการเหล่านี้จะต้องมีการตัด ฟัน โค่นต้นไม้ในพื้นที่ ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว

3. สำนักงานเกษตรอำเภอปง กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปในชุมชนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับ การปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีทางด้านตลาด งานกำจัดศัตรูพืชโดยใช้สารเคมี การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่ทำกิน หรือทำการเกษตรแบบเข้มข้นในพื้นที่ทำกินเดิมที่มีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน ทำให้ดินสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ และเกิดการพังทลายของหน้าดินได้ง่าย

4. โครงการหลวงในพระราชดำริส่งเสริมปลูกดอกไม้และผลไม้เมืองหนาว ได้ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้คัดค้านไม่ให้มีการดำเนินการในพื้นที่ เนื่องจากจะต้องมีการตัดโค่นพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมที่ทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ และแมลงศัตรูพืช

จากการสัมภาษณ์ นายประเสริฐ คำแสน ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐว่า "ความจริงแล้วความเป็นอยู่ของคนในชุมชนในอดีตก็ดีอยู่แล้ว เป็นความเป็นอยู่ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ถึงแม้ว่าการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในชุมชนจะมีผลกระทบต่อป่าไม้บ้าง แต่ก็ยังเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ป่ายังมีระยะเวลาฟื้นตัวได้ คำว่า การพัฒนา ทุกวันนี้ เป็นการนำความคิดของคนในเมืองที่ใช้ตัวเองเป็นบรรทัดฐานในการเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่กับเขา แล้วพากันมองว่าชาวเขาที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ทัดเทียมกับคนในเมือง"

จะเห็นได้ว่า การกำหนดนโยบาย และแผนการควบคุมป้องกันดูแลรักษาป่ากับโครงสร้าง และประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่รักษาป่าของกรมป่าไม้ การดำเนินงานที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากจะไม่สามารถรักษาพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ไว้ได้แล้ว จากสถิติของกรมป่าไม้พบว่าพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ได้ลดลงไปอย่างมาก สาเหตุสำคัญมาจากนโยบายการพัฒนาไปคนละแนวทางของหน่วยงานรัฐที่มุ่งพัฒนาชนบทเพื่อให้มีคุณภาพชีวิต ยกระดับความอยู่ดีกินดี ทัดเทียมกับสังคมเมือง ซึ่งเท่ากับเป็นการป้อนแนวความคิดให้กับชุมชนเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ทัดเทียมกับสังคมเมือง ด้วยการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนในรูปแบบโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การแนะนำเทคโนโลยีใหม่ๆ การเสนอโครงการสาธารณูปโภคต่างๆ เข้าไปในชุมชน โดยที่ไม่มีการประเมินถึงศักยภาพของคนในชุมชนและศักยภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในท้องถิ่น ทั้งๆ ที่สิ่งแวดล้อมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำต่างๆ เป็นชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานล่างของประเทศ เมื่อการพัฒนาเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมก็เท่ากับเป็นการทำลายความมั่นคงทางระบบนิเวศและชีวิตของคนในชุมชนซึ่งเป็นสังคมชนบทให้ล่มสลายลงและจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจส่วนข้างบนไปด้วย

จากเหตุการณ์และประสบการณ์ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาหลายๆ โครงการ ทั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงและโดยอ้อม ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนทั้งสิ้น ในการดำเนินงานที่ประสานสอดคล้องกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐต้องกลับไปทบทวนนโยบายอย่างละเอียดรอบคอบควรมีการประเมินผลกระทบของโครงการต่างๆ ต่อระบบนิเวศท้องถิ่น และคำนึงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในชุมชนท่ามกลางความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมเป็นหลัก

3. การปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดของเจ้าหน้าที่ป่าไม้

เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งประจำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ในฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ จึงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งได้กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ ในการควบคุมจัดการพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกรมป่าไม้ที่กำหนดไว้ โดยหยุดยั้งการลดลงของพื้นที่ป่า รักษาพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ที่เหลือไว้ รักษาทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทไม่ให้เกิดทำลาย และเนื่องจากพื้นที่ชุมชนเป็นป่าอนุรักษ์ที่ได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเป็นเขตต้นน้ำลำธารที่ได้กำหนดให้

เป็นลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง จึงไม่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ใดๆ เพื่อประโยชน์ในการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนไม่มีการอนุรักษ์ป่า ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ก็ได้ขอความร่วมมือไปหลายครั้งแล้ว แต่ก็ยังมีพฤติกรรมการทำลายป่าเหมือนเดิม จึงจำเป็นต้องจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมาย

สัมภาษณ์ นายอุ่งเชิน แซ่จ้าว หมอผีประจำหมู่บ้าน (2543) “ส่วนมากชาวบ้านจะไม่นิยมการยอมรับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำงานไม่ถูกต้องในการมองของชาวบ้าน”

สัมภาษณ์ นายเล่าเจี้ยว แซ่ลี่ หมอผีประจำหมู่บ้าน (2543) “ทุกวันนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้านเป็นคนละส่วน คนละชนชั้น บางครั้งเหมือนจะพูดกันไม่รู้เรื่อง อยากให้มาประสานงานกัน” สัมภาษณ์ นายแคะ วนาสงบสุข กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (2543) “เห็นด้วยที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ แต่ควรจะมาพูดคุยฟังเหตุผลชาวบ้านบ้าง ไม่ควรจับกุมชาวบ้านโดยพลการ”

สัมภาษณ์ นายเก้า ตั้งสกุลเสริมสุข อาสาสมัครสาธารณสุข (2543) “ยอมรับในกรณีที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำตามหน้าที่ในกฎหมาย แต่ไม่ยอมรับที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ขัดขวางการพัฒนาหมู่บ้าน”

สัมภาษณ์ นางฟามว่า ตั้งสกุลเสริมสุข ประธานกลุ่มแม่บ้าน “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำไม่ถูกต้อง เพราะว่า ยึดเอาแต่ความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดทางสังคมวิทยาของดาเรนดอร์ฟ ในด้านความไม่เท่าเทียมในด้านสิทธิอำนาจ ระหว่างรัฐซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าจะมีสิทธิอำนาจในการสั่งการ ตลอดจนออกกฎเกณฑ์ต่างๆ บังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ ชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่ด้อยในด้านสิทธิอำนาจต่างๆ จะอยู่ในลักษณะของการเสียเปรียบ ในตอนแรกยังเห็นไม่ชัดเรียกว่า เป็นการเสียเปรียบในผลประโยชน์ที่แฝงอยู่ เนื่องจากอำนาจการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตกอยู่กับรัฐ แบบแผนการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยอยู่อาศัยและทำมาหากินได้โดยอิสระในพื้นที่ป่าเพื่อยังชีพในครอบครัวได้ถูกจำกัดลง ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำให้การทำมาหากินที่ต้องพึ่งพิงป่ามีความยากลำบากขึ้นเมื่อใดที่ชุมชนนี้ยังไม่ได้ตระหนักในความแตกต่างของอำนาจก็ไม่มี ความขัดแย้ง ต่อมาเมื่อรัฐกับชุมชนขัดกันเพราะผลประโยชน์ ชุมชนได้รับความกดดันจะทำให้เขาตระหนักถึงผลประโยชน์ต่างๆ ที่เขาได้เสียไป ตลอดจนความเสียเปรียบในผลประโยชน์ต่างๆ ที่เขาได้รับ ชุมชนจะกลายสภาพมาเป็นกลุ่มขัดแย้ง ผลกระทบจากนโยบายของรัฐที่ไม่ยอมรับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่า

ของชุมชนคือ นอกจากจะไม่สามารถรักษาพื้นที่ป่าที่เหลือไว้ได้แล้ว ยังทำให้พื้นที่ป่าลดลงไปอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ปฐมเหตุก็มาจากแนวความคิดการพัฒนาของรัฐที่ต้องการสร้างความเจริญ จากการวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงมุ่งให้ชนบทเป็นแหล่งสร้างผลผลิตทางการเกษตรค้าจากระบบเศรษฐกิจมหภาค สร้างแรงจูงใจการผลิตแบบเข้มข้น ซึ่งชุมชนบ้านห้วยกอก ก็ตกอยู่ในสภาพนี้ ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากขัดแย้งในแนวทางทรัพยากรของรัฐเพื่อการพัฒนาเป็นประการสำคัญส่วนหนึ่งนั่นเอง

4. เงื่อนไขการเจรจาที่ไม่ลงเอย

วันที่ 17 ธันวาคม 2542 เวลา 10.00 น. มีการประชุมหารือร่วมกัน ณ. ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลผาซำน้อย ในกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างส่วนราชการและความต้องการของประชาชนต่อการปรับปรุงถนนทางหลวงหมายเลข 1188

สถานการณ์ ในการประชุมมีนายอำเภอปงเป็นประธานการประชุม มีผู้ร่วมประชุมคือ ปลัดอำเภอปง หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาซำ เจ้าหน้าที่กรมทางหลวง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดพะเยา กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล สือมวลชนกลุ่มผู้นำห้วยกอก ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งเข้าร่วมประชุมในครั้งนั้น นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านชุมชนห้วยกอกอีกจำนวนมากที่รายล้อมอยู่ภายนอกห้องประชุม

ในที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านห้วยกอกและกรรมการหมู่บ้านห้วยกอกได้เสนอปัญหาให้ที่ประชุมพิจารณา ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นหลังจากกรมป่าไม้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาซำจังหวัดพะเยา-น่านเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2542 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวเขาเผ่าเย้า หมู่ 2 ตำบลผาซำน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนในด้านความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพิงป่า ตลอดจนความเดือดร้อนในเรื่องการรับบริการและความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ในเรื่อง การปรับปรุงถนน การสร้างสถานเือนามัย โรงเรียนประจำหมู่บ้าน และการขยายเขตไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน จนกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวเขากับเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาซำ จนเกิดเหตุการณ์ชาวบ้านห้วยกอกรวมตัวกันบุกเผาด่านตรวจหน่วยพิทักษ์หญ้าไทรในครั้งแรก และในครั้งที่สองบุกเผาที่ทำกาารหน่วยพิทักษ์น้ำปุกทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของทางราชการ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านให้เหตุผลว่า ที่เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นในครั้งนั้นสาเหตุเนื่องมาจากความขัดแย้งในเรื่องการปรับปรุงถนนเข้าหมู่บ้านคือ ถนนหลวงสาย 1188 ซึ่งชาวบ้านได้เคยขอ

ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไปหลายครั้งหลายครา แต่เรื่องก็เงียบหายไปไม่เคยได้รับคำตอบใดๆ จากทางราชการ และในที่ประชุมทางคณะกรรมการหมู่บ้านห้วยกอกยืนยันว่า ไม่มีการมอบตัวผู้กระทำความผิดกรณีบุกเผาที่ทำกรเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้างอย่างแน่นอน โดยเห็นว่าไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะดำเนินการกับผู้กระทำความผิดได้ แต่ถ้าทางราชการจะจับตัวผู้กระทำความผิดให้ได้ ให้จับชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านยังได้เรียกร้องให้มีการดำเนินการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 ด้วยเหตุผลที่สอดคล้องกับเจ้าหน้าที่กรมทางหลวง คือ การปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 เพื่อความสะดวกสบายในการสัญจรของชาวบ้านในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร การนำส่งผู้เจ็บป่วยส่งโรงพยาบาล และเพื่อความสะดวกในการเดินทางไปโรงเรียนของเด็กนักเรียน โครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 ไม่ได้มีผลกระทบใดๆ ต่อป่าและพื้นที่ป่า เพราะ เป็นเพียงการปรับปรุงถนนที่มีอยู่เดิมเท่านั้น

ทางฝ่ายหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ได้ชี้แจงว่า เจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นเพียงผู้ที่ได้รับมอบหมายให้มาปฏิบัติงานในพื้นที่เท่านั้น ดังนั้นการจะดำเนินโครงการใดๆ ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขอให้ดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย เห็นควรให้มีการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยละเอียดทั้งผลกระทบในระยะสั้นและในระยะยาว เพื่อป้องกันการรบกวนและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และขอให้เจ้าหน้าที่กรมทางหลวงเจ้าของโครงการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงแก่ชาวบ้านในชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการโดยตรง

เจ้าหน้าที่กรมทางหลวง ได้ชี้แจงว่า การปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 มีแต่ประโยชน์ในด้านความสะดวกสบายในการคมนาคมของชาวบ้าน เนื่องจากเป็นถนนในพื้นที่ภูเขาสูงชัน ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อป่าไม้

เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดพะเยา ได้เสนอการแก้ไขปัญหาแก่ราษฎรชาวเขาอย่างถาวรในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ซึ่งอยู่อาศัยก่อนการประกาศกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เห็นควรพิจารณากันเขตพื้นที่อยู่อาศัยและทำกินให้แก่ชาวเขาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพัฒนาเข้าสู่ระบบปกติตามแนวทางแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง

ทางนายอำเภอจึงได้ชี้แจง ให้ชาวบ้านห้วยกอกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มาร่วมประชุมให้เข้าใจในเหตุผลของทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ปฏิบัติงานตามกฎหมาย ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ต้องแล้ว และให้ปิดการประชุม ท่ามกลางความไม่พอใจของหลายๆ ฝ่าย

ผลของการเจรจาข้างต้นล้มเหลว ทั้งนี้เนื่องจากต่างฝ่ายต่างยืนยันเหตุผลของตัวเอง ไม่มีท่าทีที่จะลงเอยได้ ความขัดแย้งไม่มีทางยุติได้ หากทุกฝ่ายไม่มาประสานงานกันเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ตามแนวคิดของ ลีวิส โคเซอร์ (Lewis Coser) ที่ระบุถึงเรื่องความขัดแย้งว่าการที่บุคคลหรือกลุ่มยึดถือความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มมากเท่าใด ความเป็นศัตรูต่อกันหรือต่อกลุ่มด้วยกัน ก็ยิ่งจะเพิ่มมากขึ้น ขยายตัวเป็นความขัดแย้งไม่สิ้นสุด

5.4.4 การคาดการณ์ในอนาคต

จากการสัมภาษณ์ นายเล่าสู วนาสงบสุข ผู้อำนวยการประจำหมู่บ้านและนายเล่าเจียว แซ่ลี่ หมอผีประจำหมู่บ้านได้ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า (2543) “ความขัดแย้งจะยังมีต่อไปเรื่อยๆ อย่างแน่นอน หากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยังไม่เลิกขัดขวางการสร้างถนน”

สัมภาษณ์ นายแคะ วนาสงบสุข กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (2543) “ความขัดแย้งจะคงยังมีต่อไป และจะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ”

สัมภาษณ์ นางเหมย วนาสงบสุข หมอสมุนไพรประจำหมู่บ้าน (2543) “ความขัดแย้งจะมีต่อไป ถ้าหากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้านของชาวบ้าน”

สัมภาษณ์ นายสูเซียง แซ่ตั้ง กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (2543) “ความขัดแย้งยังหาข้อยุติไม่ได้ ตราบใดที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ยังไม่เลิกขัดขวางการสร้างถนน”

ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สังเกตผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน มีท่าทางที่เคร่งเครียด เอาจริงเอาจังมาก

จากการสัมภาษณ์ นายชวลิต โสฬ์คุณสมบัติ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (2543) ได้ความว่า “นายชวลิต โสฬ์คุณสมบัติ ทราบดีว่าชาวบ้านไม่พอใจมาก ที่โครงการพัฒนาหมู่บ้านถูกระงับไม่ให้มีการดำเนินการ โดยเฉพาะโครงการปรับปรุงถนนหลวงสาย 1188 ถ้าไม่ได้ถนน ชาวบ้านก็คงไม่เลิกหาอย่างแน่นอน”

จะเห็นได้ว่า ตราบใดที่ยังหาข้อตกลงกันไม่ได้ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนจะยังคงมีอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีแนวโน้มว่าจะมีความรุนแรงขึ้น โดยทั้งนี้จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องการสร้างถนนหลวงสาย 1188 เป็นเพียงหัวข้อความขัดแย้งที่นำมาเป็นประเด็นประลองกำลังการต่อสู้เบื้องต้นเท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ต่างหากที่เป็นประเด็นหลักในการต่อสู้เพื่อการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของส่วนร่วมอันเป็นข้อขัดแย้งในระดับสาธารณะต่างหากที่ต้องพิจารณาในอนาคต

โดยสรุป ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนมีสาเหตุจากความไม่เท่าเทียมในสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดยผาซ้างซ้อนทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านในชุมชน ทำให้สิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตกอยู่กับรัฐ ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนที่เคยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าและทรัพยากรป่าไม้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นตัวแทนของรัฐในการเข้าดำเนินการควบคุมจัดการพื้นที่ป่า ชาวบ้านในชุมชนจึงตกอยู่ในฐานะผู้ด้อยสิทธิอำนาจได้เริ่มรู้สึกสูญเสียผลประโยชน์ และรู้สึกว่าไม่ได้ในสิ่งที่หมู่บ้านตนเองควรจะได้รับเมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่นที่อยู่นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยเฉพาะการพัฒนาหมู่บ้านในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ จึงเกิดความไม่พอใจที่ถูกลดทอนศักยภาพในการเข้าใช้ประโยชน์จากป่า จึงกลายสภาพเป็นกลุ่มขัดแย้ง และพยายามหาวิธีการต่อรองอย่างสันติวิธี เริ่มตั้งแต่การยื่นขอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก ซึ่งได้แก่ หน่วยงานราชการ ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถสร้างข้อตกลงได้ และประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ โอกาสการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของรัฐที่มาจากฐานการพัฒนาที่ต่างคนต่างทำต่างนึกถึงงานของตนเอง ผลประโยชน์ของตนเอง ไม่คำนึงถึงความอยู่รอดของทรัพยากรส่วนรวม คุณภาพสิ่งแวดล้อมส่วนรวมที่เป็นของทุกคนในชาติ และรวมถึงความไม่รู้ ความไม่เข้าใจแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ จึงพิจารณานำปัญหานี้ไปคนละทิศทาง ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งได้เช่นกันอีกด้วย